

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra technické a informační výchovy

Diplomová práce

Lenka Řezáčová

**Možnosti využití starých vyřazených knih ve výuce praktických
činností na 1. stupni základních škol**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma “Možnosti využití starých vyřazených knih ve výuce praktických činností na 1.stupni základních škol” vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne:

Podpis:

.....

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. et Mgr. Michalovi Mrázkovi, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce a za jeho trpělivost a vstřícnost. Dále děkuji učitelům, se kterými jsem vedla interview a mé rodině, která mne po celou dobu studia podporovala.

OBSAH

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Edukační podmínky základního vzdělávání	9
1.1 Kurikulum základního vzdělávání	9
1.2 Didaktické zásady	10
1.3 Charakteristika 1. stupně ZŠ	12
1.3.1 Žák mladšího školního věku	12
1.3.2 Učitel 1. stupně ZŠ	15
1.3.3 Rodinné zázemí žáka mladšího školního věku	17
1.4 Kompetence žáků	17
1.5 Hodnocení žáků	18
1.5.1 Hodnocení žáka učitelem	18
1.5.2 Sebehodnocení žáků	19
2 Pracovní činnosti na 1. stupni ZŠ	21
2.1 Legislativní rámec	21
2.2 Pracovní činnosti a ostatní vzdělávací oblasti	21
2.3 Výuka pracovních činností	22
2.4 Tvořivost a její rozvoj	24
3 Technické materiály v pracovních činnostech	27
3.1 Papír a papírenské materiály	27
3.1.1 Definice	27
3.1.2 Historie	27
3.1.3 Vstupní suroviny	28
3.1.4 Výroba papíru v současnosti	28
3.1.5 Druhy papíru dle využití	29
3.1.6 Využití papíru v pracovních činnostech	30
3.2 Textilní materiály	31
3.3 Dřevo a přírodní materiály	31
3.4 Ostatní materiály	31
4 Recyklace	32
4.1 Třídění vs. recyklace	32
4.2 Recyklace papírenských výrobků	33
4.3 Recyklace ostatních materiálů	34
4.4 Recyklace vs. upcyklace	34
4.5 Nakládání s vyřazenými knihami	35
II. PRAKTICKÁ ČÁST	37
5 Metodické listy	38

5.1 Soubor metodických listů	38
5.1.1 Metodický list č. 1	40
5.1.2 Metodický list č. 2	43
5.1.3 Metodický list č. 3	45
5.1.4 Metodický list č. 4	47
5.1.5 Metodický list č. 5	49
5.1.6 Metodický list č. 6	51
5.1.7 Metodický list č. 7	53
III. EMPIRICKÁ ČÁST	55
6 Empirický výzkum a jeho hodnocení	56
6.1 Charakteristika proměnných výzkumu	56
6.1.1 Klíč k vyřazování knih v knihovnách základní školy	56
6.2 Použité výzkumné metody	60
6.3 Charakteristika výzkumného souboru	61
6.4 Zpracování výsledků	62
6.4.1 Sledované proměnné u vyřazených knih	62
6.4.2 Analýza interview	65
6.4.3 Shrnutí interview	65
6.4.4 Analýza pozorování	68
6.4.5 Výsledky pozorování	72
6.5 Shrnutí výsledků	73
ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	76
SEZNAM OBRÁZKŮ	83
SEZNAM GRAFŮ	84
SEZNAM PŘÍLOH	85
ANOTACE	86
PŘÍLOHY	88

ÚVOD

Motto: „ .... knihovny mluví i tehdy, když čtečky nemůžou. “ P. Hruška

Školní knihovna v suterénu základní školy, roky stejná, s některými tituly mnoho let netknutými, škola zející prázdnotou v době distanční výuky a několik učitelů docházejících promlouvat ke svým žákům z obrazovek počítačů umístěných na katedře.

Doba nepřilíš pozitivní, kamsi se vytratil běžný shon typický pro celý školní rok. To přispělo k impulsu revitalizovat školní knihovnu s výhledem jejího možného přechodu na elektronický registr výpůjček.

Aktuální tituly, o které byl největší zájem, byly umístěny v menší knihovničce, žákům i pedagogům na dosah. Ty starší a letité však stále ležely na svých místech, kam je již před mnoha lety zařadili správcové školní knihovny, opatřili je výpůjční kartou a mnohé z nich si právě dle informací na této kartě pravděpodobně nikdo z žáků nikdy nepůjčil. Vedením školy bylo rozhodnuto ponechat v knihovně pouze tituly s vyšším množstvím zaznamenaných výpůjček a dále pak tituly, jež byly jiným způsobem cenné či přínosné. O tom rozhodovalo několik pedagogů, především učitelů českého jazyka a učitelů 1. stupně.

Sama jsem byla také součástí tohoto procesu, a to mne přivedlo k myšlence druhotného využití těchto vyřazených knih při práci s dětmi na 1.stupni, nejen v hodinách pracovních činností. Šlo o jeden ze způsobů, jak zamezit skartaci či znehodnocení těchto starých, poškozených či vyřazených knih zcela. Tuto myšlenku se mnou sdílelo ještě několik dalších kolegů, kteří mne v této činnosti podpořili a vznikla tak shoda napříč oběma stupni a mnoho dalších nápadů, jak s knihami naložit i v souvislosti s jinými vyučovacími předměty a školními akcemi. V první fázi se tedy jednalo čistě o hledání smysluplného důvodu, proč se vyřazených knih nezbavovat.

Cíl práce: zabývala jsem se myšlenkou, zda je možné na 1.stupni ZŠ využít vyřazených knih k rozvoji tvořivosti žáků. Svoji práci jsem pojala jako hlubší studii jedné z částí školní knihovny, pozornost jsem věnovala také skladbě vyřazených knih a faktorům podílejícím se na jejich vyřazení na základě záměrného výběru ze školní knihovny.

Dílčí cíle práce je možné charakterizovat ve třech rovinách. V rovině teoretické jsem se zabývala edukačními podmínkami základního vzdělávání, věnovala se některým aspektům výuky pracovních činností, hledala jsem cestu k rozlišení pojmů recyklace a upcyklace. Cílem roviny praktické bylo vytvoření několika metodických listů, jejichž náměty vycházejí

z myšlenky upcyklace vyřazených knih, a které by mohly být vodítkem pro ostatní pedagogy při práci s žáky na 1. stupni v hodinách pracovních činností a především materiálem využitelným v praxi. V rovině empirické jsem se pokusila provést analýzu skladby vyřazených knih vzhledem k několika zkoumaným kritériím. Zaměřila jsem se na vliv doby vzniku knih na jejich četnost při vyřazování, a také na počet ilustrací. Samozřejmě v této empirické rovině jsem zkoumala i další kritéria, které uplatňují učitelé při vyřazování knih.

Zvolené téma vnímám jako částečně kontroverzní a jsem si toho plně vědoma, jelikož názory a pohledy společnosti na téma mé práce mohou být značně rozporuplné.

Poznámka:

Pokud jsou v dokumentu používány pojmy žák, učitel aj., rozumí se tím pedagogická kategorie nebo označení profesní skupiny, tj. žák i žákyně, učitel i učitelka atd. Je-li používán termín základní škola, rozumí se tím běžná základní škola, která není zřízena podle § 16 vyhlášky č. 27/2016 Sb.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Edukační podmínky základního vzdělávání

Tato kapitola popisuje organizaci vzdělávání, doporučení týkající se procesu vyučování a věnuje se také tématu žák a učitel na 1. stupni základní školy.

1.1 Kurikulum základního vzdělávání

Vzdělávání jakožto proces cílevědomé a záměrné činnosti je zaměřeno na pozitivní rozvoj člověka. Podněcuje zkvalitňování myšlenkové činnosti a utváření rozmanitých dovedností jedince. Cílem tohoto procesu je zároveň prohlubovat a kultivovat city, hodnoty a postoje člověka, osobní vlastnosti a ovlivňovat žádoucí hodnotovou orientaci.

V souladu se školským zákonem je pro realizaci základního vzdělávání vydán Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Základní vzdělávání navazuje na předškolní vzdělávání a na výchovu v rodině. Jedná se o jedinou fázi vzdělávání, jejíž absolvování je povinné pro veškerou populaci žáků, a to ve dvou stupních.

Průběh a organizaci základního vzdělávání stanovuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na státní úrovni těmito zákonnými a kurikulárními dokumenty:

- zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání č. 561/2004 Sb., tzv. školský zákon (Školský zákon, 2016)
- vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění pozdějších předpisů (citace)
- vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných (citace)
- rámcový vzdělávací program základního vzdělávání (RVP ZV, 2021)

Dalšími souvisejícími dokumenty na státní úrovni jsou:

- Národní program rozvoje vzdělání v ČR
- Strategie vzdělávací politiky 2020
- Dlouhodobé záměry ČR
- Metodická doporučení

Na školní úrovni jsou pedagogickými dokumenty:

- Školní vzdělávací program
- Učební plány
- Tematické plány

1.2 Didaktické zásady

Didaktické zásady jsou obecná doporučení týkající se procesu vyučování (Nelešovská, Spáčilová, 2005). Reprezentují specifické požadavky, které se podílejí na vzniku vzdělávacího procesu a regulují jeho průběh. Vyznačují se všeobecnou platností pro veškeré typy a stupně vzdělávání. Jsou nedílnou součástí a jednou z podmínek efektivního vyučovacího postupu již od dob jejich zavedení do praxe Janem Amosem Komenským. Ačkoliv je jejich současná formulace od té ze 17. století odlišná, jejich stěžejní myšlenka zůstala zachována.

V pracovních činnostech na 1. stupni jsou uplatňovány zejména tyto zásady:

- **Zásada názornosti** - abstraktní myšlení není u žáků mladšího školního věku ještě dostatečně rozvinuto, a proto je třeba ve výuce co nejvíce konkretizovat, zapojit názornost, demonstraci, ukázky, smyslové vnímání, ne pouze popisovat (Šikulová, 2013). Smysluplné využití této zásady se nevyklučuje s rozvojem fantazie a představ žáků při tvořivých činnostech, zejména při názorných ukázkách práce s rozličnými předměty, nástroji, materiály apod.
- **Zásada postupnosti** - nejvýznamnějším faktorem při uplatňování této zásady by mělo být uplatňování ověřených postupů, tj. od konkrétního k abstraktnímu, od jednoduchého ke složitějšímu, od známého k neznámému, od blízkého ke vzdálenějšímu apod.
- **Zásada přiměřenosti** - učivo musí zohledňovat stupeň psychického a fyzického vývoje žáků s důrazem na jeho další rozvoj. Zahrnuje rozvrstvení učiva do jednotlivých období a ročníků. Tato skutečnost je zakotvena v kurikulárních dokumentech. V praxi tato zásada představuje především zohlednění kognitivního vývoje jedince, stupeň jeho pohybového a sociálního rozvoje tak, aby nedocházelo v žádné z oblastí k nežádoucímu přetěžování. Vzdělávací cíle by měly být pro žáky dosažitelné.
- **Zásada uvědomělosti a aktivity** - v praktických činnostech jde o snahu přivést žáky k pochopení dané skutečnosti a jejího propojení s praktickým využitím. Žáci se nejlépe učí, mohou-li se aktivně zapojit, ne pouze pasivně přihlížet. Aktivita podněcuje pozitivní emoční ladění žáků, dává jim možnost sebekontroly a eliminaci nudy. Aktivita nesouvisí pouze s pohybem a činností, součástí této zásady je také aktivita myšlenková.

Kromě těchto tradičních didaktických zásad mají své místo v edukačním procesu také tzv. rozšiřující didaktické zásady:

- **Zásada motivace, uvědomělosti a aktivity** - vhodná a správně zvolená motivace je hybným prvkem veškerých aktivit žáků, jejím úkolem je probudit v nich zájem o danou problematiku s následnou aktivizací k učení. Samotné zaujetí učitele pro daný problém významně podporuje uplatňování této zásady.
- **Zásada vytvoření optimálních podmínek pro vyučovací proces** - prostředí, ve kterém je žák vzděláván, významně ovlivňuje jeho míru zapojení. Zejména při praktických činnostech je nezbytné potřebné materiální a technické vybavení, bez něhož není možné některé aktivity provádět. Osobnost učitele a vztahy mezi spolužáky ovlivňují klima třídy. Pohodová a uvolněná atmosféra přispívá k relaxaci, kterou by svým způsobem měly pracovní činnosti pro žáky být.
- **Zásada spojení teorie vyučovacího procesu s praxí a životem** - žáci často přemítají o množství získaných poznatků a vědomostí a jejich následného využití, hledají smysluplnost vzdělávání jako takového. Dnešní žáci tráví velké množství času ve školním či virtuálním prostředí a potřebují mnohem více poznávat reálný život. Dříve tomu bylo spíše naopak, děti každý den pomáhaly rodičům doma nebo v zaměstnání a byly tak s praxí propojeny intenzivněji, než je tomu dnes.
- **Zásada komplexního rozvoje žákovy osobnosti** - učitel by měl žákům nabízet různorodé činnosti, které zapojují více segmentů jejich osobnosti, učit žáky posuzovat a propojovat souvislosti.
- **Zásada vědeckosti** - informace předávané učitelem musí být podloženy, ověřeny a prezentovány odborným způsobem. Učitel by měl sledovat vývoj ve všech vědeckých disciplínách a zohlednit jej ve výuce. *Od učitele se požaduje, aby on sám znal to, čemu má jiné učit, neboť nikoho nemůže vyučovat tomu, co sám nezná.*" (Komenský, 1913)
- **Zásada soustavnosti a systematičnosti** - hloubka a trvalost poznatků nabytých vzděláváním závisí na míře procvičování, opakování, třídění myšlenek a jejich logickém uspořádání.

1.3 Charakteristika 1. stupně ZŠ

Na 1. stupni ZŠ žáci přecházejí z předškolního vzdělávání a péče v rodině do povinného, stálého a systematického procesu vzdělávání, které je postaveno na respektování individuality každého žáka. Vzdělávání má činnostní a praktický ráz a motivuje žáky k dalšímu poznávání a učení tak, aby byli schopni objevovat a tvořit vhodné postupy řešení problémů. K dosažení optimálního vývoje směřujícího k nabytí osobního maxima každého žáka je nezbytné podnětné a tvůrčí prostředí, rozvoj individuálních potřeb a respektování jejich zájmů.

Pestré výukové metody jsou dle Čapka (2015) nejdůležitějším prvkem motivace, díky nimž lze žáky zapojit do smysluplné školní práce. Čapek ve svých úvahách zmiňuje, že nabídka pestrých, zábavných a prakticky zaměřených aktivit je cestou k aktivizaci celé třídy, nikoliv pouze jednotlivců a dochází ke zlepšování vztahu žáků nejen k předmětu, ale i k osobě učitele. Zařazením zábavných a praktických aktivit pak žáci lépe přijímají i méně zábavné činnosti, kterým se ve vzdělávacím procesu nelze vyhnout.

Neméně důležitá je možnost zažívání úspěchu a prostor pro práci s chybou.

1.3.1 Žák mladšího školního věku

Období a vymezení mladšího školního věku je definováno různými autory s menšími odchylkami. Mladší školní věk začíná dosažením šestého roku a končí kolem jedenáctého roku, kdy se objevují první známky puberty. Každý z autorů však toto období nevynechává stejně. Kolář (2012) uvádí, že mladší školní věk v rámci ontogenetického vývoje je věk mezi šestým a sedmým rokem a desátým až jedenáctým rokem vymezený specifikou tělesné konstrukce, úrovně rozvoje kognitivních a afektivních kvalit.

Vágnerová (2012) dělí toto období na raný školní věk, který trvá od nástupu do školy, tj. přibližně od 6–7 let do 8–9 let a na střední školní věk, který trvá od 8–9 let do 11–12 let, tj. do doby, kdy dítě přechází na 2. stupeň základní školy a začíná dospívat.

Pugnerová v publikaci *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů* (Pugnerová, 2019) uvádí, že mladší školní věk lze pojmenovat jako období relativně osobnostně i emocionálně stabilní. Můžeme to určit na základě událostí, které tomuto období předcházejí, např. dětský vzdor nebo adaptace na mateřskou a základní školu a na základě událostí, jež budou následovat, tj. dospívání, emocionální labilita a hledání identity.

Významným prvkem tohoto období je tvořivá hra. Jedná se o propojení hry a tvořivé činnosti. Není třeba vždy oddělovat čas, kdy dítě tvoří, od času, kdy si hraje. Obojí může probíhat současně a výsledný produkt může být zapojen do dětského světa jako hračka,

rekvizita, výzdoba pokoje, dárek apod. Tvořivá hra skýtá také možnost změnit původní záměr využití produktu a produkt může být využit i jinak. Zde vzniká prostor naučit dítě pracovat s chybou a posílit jeho vnitřní motivaci.

Z hlediska kreativity jedince je pro mladší školní věk typický útlum tvořivé aktivity v souvislosti se změnou režimu a větším množstvím povinností. Nezanedbatelným faktorem je také tlak vrstevníků směrem k průměru. Oproti tomu stadium středního školního věku se vyznačuje komplexností vjemů, skutečnou tvořivostí, kdy jsou nápady vědomě odlišovány od reality a některé produktivní styly se svou povahou již více podobají tvořivosti dospělých.

Současnou populaci žáků mladšího školního věku v běžných základních školách tvoří většinou žáci bez speciálních vzdělávacích potřeb, v menší míře jsou však zastoupeni také žáci se speciálními vzdělávacími potřebami a žáci nadaní a mimořádně nadaní.

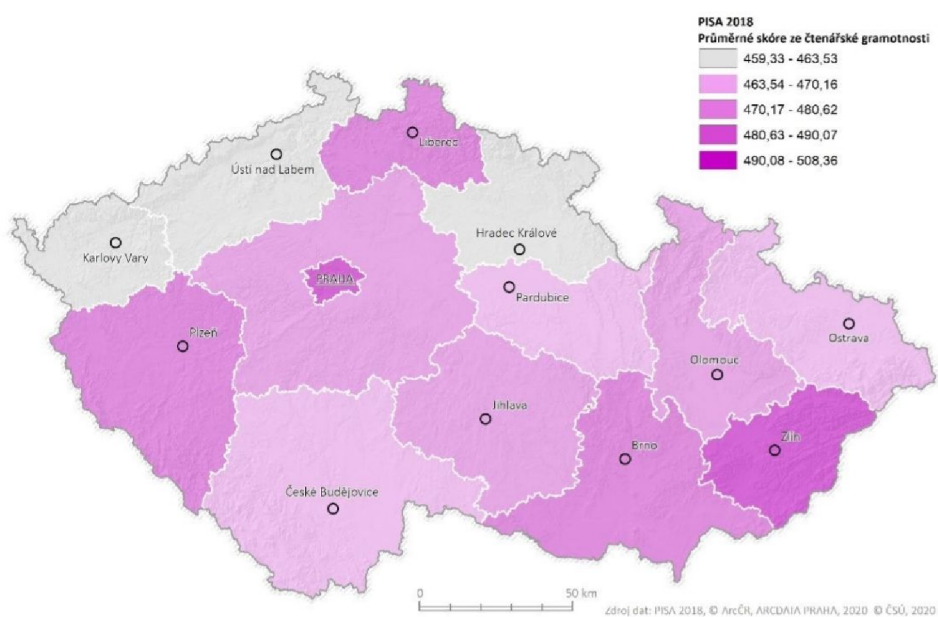
V rámci výchovně-vzdělávacího procesu je nutno brát zřetel na všechny okolnosti a vlivy podílející se na žákově přístupu ke škole jako takové. Kromě všeobecně známých základních faktorů (edukační formy, činitelé, prostředky, pedagogické metody, principy apod.), existuje množství dalších neméně důležitých faktorů ovlivňujících rozvoj potenciálu žáka. Jejich studiem se zabývá množství tuzemských i zahraničních institucí, přičemž výsledky jejich aktivit a výzkumů v různé míře ovlivňují postoje orgánů zodpovědných za činnost a organizaci vzdělávacího systému, konkrétně např. tvorbu kurikulárních dokumentů v oblasti vzdělávání na území ČR, činnost ČŠI a další významné změny v oblasti školství.

Mezi vybrané sekundární faktory ovlivňující vzdělávání žáků patří dle šetření TIMMS (LaRoche, Joncas, Foy, 2020) například:

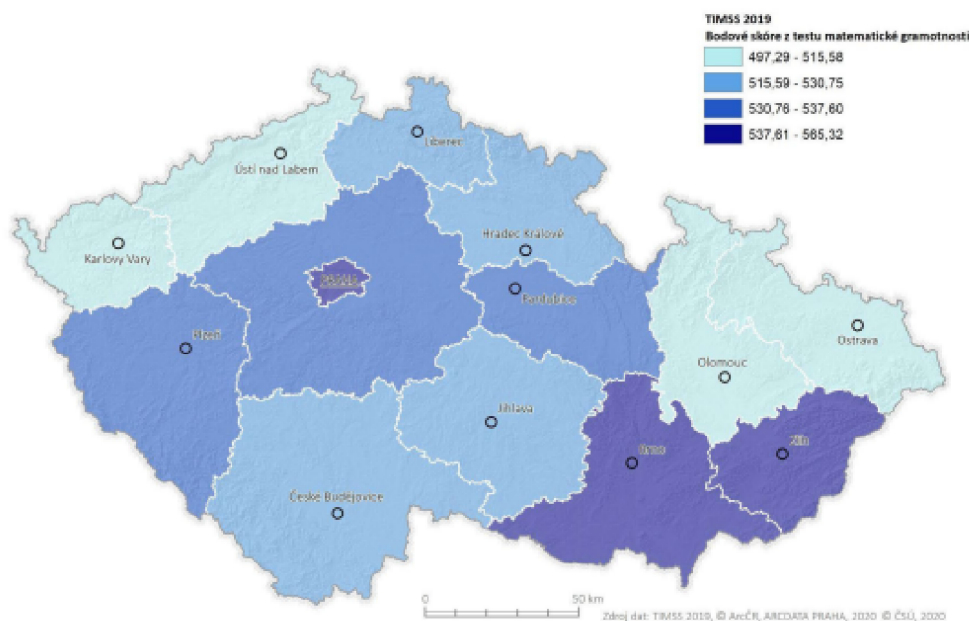
- rodinné zázemí a socioekonomický status rodiny, z níž žák pochází
- sounáležitost žáka se školou - vztah žáka ke škole
- psychické nastavení žáka - tzv. well-being žáka
- míra zapojení všech skupin žáků do společných aktivit
- interakce mezi žákem a učitelem
- přitažlivost a zajímavost školních aktivit
- oblíbenost jednotlivých předmětů
- míra respektování přání, potřeb a zájmů žáka
- míra zvládnutí školního učiva
- participace žáka samotného na vzdělávacím procesu
- množství dosavadních získaných znalostí a schopnost porozumění
- způsobilost žáka řešit problémy samostatně
- postavení žáka jako jedince v rámci třídního kolektivu

Další výsledky šetření dílčích dovedností žáků naznačují, že lepších výsledků mohou dosahovat žáci v oblastech či krajích, jež jsou z pohledu socioekonomického rozvoje bohaté. I když se jedná o výsledek šetření PISA 2018, která provádí své výzkumy mezi žáky staršího školního věku, existuje velká míra pravděpodobnosti, že podobné závěry lze přenést také směrem k mladší věkové skupině.

Oba výzkumy ilustrují vztah mezi socioekonomickým zázemím a výsledky žáků.

Obrázek 1. Průměrný výsledek čtenářské dovednosti v krajském členění (Hronová, 2021, online)

Obrázek 2. Výsledky testu z matematiky v krajském členění (Lebeda a kol., 2021)

1.3.2 Učitel 1.stupně ZŠ

Osobnost učitele a jeho vhodné řízení třídy významným způsobem ovlivňuje efektivitu a výsledky žáků. Toto tvrzení se opírá o výsledky zveřejněné Českou školní inspekcí v roce 2021 (Hronová, 2021).

Bylo zjištěno, že motivovaný pedagog dokáže vytvořit lepší podmínky a prostor pro rozvoj schopností žáků. Jeho psychické nastavení a osobní životní spokojenost, tzv. well-being je prvotním faktorem plnění jeho poslání učitele. Jeho vnitřní rozpoložení, a skutečnost, že on sám má radost z výuky, tedy že nadšení učitele motivuje žáky, je nezanedbatelné. Žáci vnímají skutečnost, zda učitele daná problematika zajímá a velmi silně je žáky vnímán status, že učitel rád učí. Jeho aktivní pedagogický přístup a zájem o studijní pokrok žáků je jeho hnací silou v dosahování vytyčených cílů. Utváří pozitivní klima třídy tím, že poskytuje žákům emoční podporu, chápe jejich emoce a umí s nimi pracovat. Žákům napomáhá také propojování témat s vlastními životními zkušenostmi, poskytování prostoru pro kladení dotazů a ochota učitele pomoci žákům s učením. To úzce souvisí s jeho získáváním relevantních informací z oblasti analýzy trendů a vývoje vzdělávacího systému. Ne každý učitel je ochoten měnit svůj učební styl a přizpůsobit se moderním trendům.

Negativními faktory jsou naopak slabá podpora učitele, která vede k nižší míře zájmu žáků či přílišná direktivnost v učebním stylu, jejíž důsledkem může být ztráta osobní motivace žáků

na osobní či lokální úrovni. Také absence snahy učitele zachytit míru participace žáků na daném tématu nevede k potřebné kvalitě výuky a zlepšování znalostí žáků.

Vhodné řízení třídy při zachování pocitu disciplíny ze strany učitele může vyvážit negativní vlivy socioekonomického složení školy či třídního kolektivu žáků v podobě např. pozdních příchodů, absencí ve výuce, záškoláctví, vynechávání některých hodin nebo hluku a nepořádku ve třídě. V návaznosti na výše zmíněné skutečnosti lze usuzovat, že i zde platí pravidlo “zlaté střední cesty”. Tedy že příliš volné chápání vzdělávacích záměrů může být nevhodné stejně jako jejich striktní dodržování nebo že přílišná podpora učitele může omezovat schopnost žáků řešit problémy samostatně.

Vaněček (2016) upozorňuje také na úskalí, že ne každý tvořivý učitel je ochoten svévolně vydávat nadměrné množství energie a trávit množství času navíc za účelem dosažení výrazných změn ve vyučovacím procesu donekonečna. Takoví učitelé se vystavují riziku vydávání energie a značné psychické zátěži v okamžiku, kdy se jim nedostává společenského ocenění. S tím souvisí také míra podpory takových pedagogů ze strany vedení školy a vnímání významnosti daného vyučovacího předmětu mezi ostatními předměty (Hašková & Bánesz in Dostál, Hašková, Kožuchová, Kropáč, Ďuriš, Honzíkova, 2017).

V základním modulu šetření TALIS 2018 (Talis, 2018) bylo mj. sledováno, zda učitel:

- projevuje zájem o učení každého žáka
- zjišťuje zájem žáka k probírané látce/učivu
- poskytuje pomoc, když ji žák potřebuje
- aktivně pomáhá žákům s učením
- je ochoten přizpůsobit výuku potřebám žáka/třídy
- pokračuje ve výuce a výkladu učiva, dokud žáci nepochopí
- definuje, ve kterých oblastech se mohou zlepšit
- říká, jak mohou žáci zlepšit svůj výkon
- vysvětluje podrobnosti o vědeckých myšlenkách
- diskutuje s žáky
- předvádí/demonstruje detaily
- je schopen změnit strukturu vyučovací jednotky
- hodnotí přísněji než ostatní, zesměšňuje či uráží žáka před ostatními spolužáky
- informuje rodiče o podrobnostech žákova vzdělávacího procesu
- sleduje pokrok žáka/třídy
- podílí se na zlepšování podrobností kurikula

- porovnává detaily s jinými školami

Lze tedy usuzovat, že výše uvedené faktory patří mezi ty, které výraznou měrou ovlivňují nejen školní výsledky žáků, ale také jejich vztah ke škole a vzdělávání jako takovému. To vše v závislosti na prožívání, temperamentu a vnitřním nastavení každého žáka.

1.3.3 Rodinné zázemí žáka mladšího školního věku

Rodinné zázemí a socioekonomický status rodiny je dalším nezanedbatelným faktorem při vzdělávání žáků. V dnešní době se učitelé ve školách často setkávají s žáky z neúplných rodin, s žáky vyrůstajícími ve střídavé rodinné péči či dokonce náhradní rodinné péči.

Jednoznačně lze potvrdit, že žák, který je v celkové psychické pohodě, je soustředěnější a spokojenější, což přispívá k jeho lepším studijním výsledkům (Ereaut, Whiting 2008). V hodnocení well-being žáků jsou často základními vnitřními faktory označovány pocity hladu, únavy a sounáležitosti se školou. Jedná se o skutečnosti, k jejichž naplňování u žáků mladšího školního věku dochází právě v rodinném prostředí.

Proměnnými v tomto směru jsou zaměstnání a vzdělání rodičů a s tím související skutečnost, je-li rodina seznámena se školní legislativou. Významné je prostředí podporující žáka v jeho vzdělávacím úsilí, projevování zájmu o detaily školních aktivit žáka, zájem o podrobnosti o atmosféře ve třídě či škole obecně. Stěžejní je také míra podpory žáka, který se potýká s neúspěchy ve škole, jeho povzbuzování a podpora při budování jeho sebevědomí. Je velmi prospěšné, když má rodina žáka přehled o komunikaci učitele a žáka, o jeho vzájemné komunikaci mezi spolužáky a způsobech a míře schopnosti učitele pomoci žákům.

1.4 Kompetence žáků

Základní vzdělávání utváří a rozvíjí klíčové kompetence a tvoří základ všeobecného vzdělání prostřednictvím situací blízkých praktickému životu. Žáci připravující se na svůj budoucí život by měli prostřednictvím vzdělání dosáhnout schopnosti poradit si s nečekanými situacemi, které jim jejich budoucnost přinese.

Klíčové kompetence jsou souhrnem vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti (RVP ZV, 2021). Klíčové kompetence je možné u žáků rozvíjet nejen v rámci vyučovacích předmětů, ale také v běžném školním životě mimo ně. Jejich smyslem je vybavit žáka tak propojenými vědomostmi, dovednostmi a postoji, aby mu pomohly úspěšně zvládnout situace ve studiu, v budoucí práci a v životě.

Již Sovák (1983) ve svém *Nárysu speciální pedagogiky* zmiňuje akceleraci čili urychlení v nervově duševním vývoji dětí a jako příčinu označuje bohatou stimulaci z civilizovaného a kulturního prostředí, především působení masových komunikačních prostředků. Dynamika současného života se zrychluje, zvyšuje se i množství změn v moderním světě, nicméně dovednosti při práci s učivem a s nimi související klíčové kompetence se v kontextu minulosti a současnosti příliš nemění.

Podstata vzdělání nespočívá v tom, že každý žák dosáhne stejné úrovně v osvojení klíčových kompetencí, ale takové úrovně, která pro něj dosažitelná je a připraví jej na následné vzdělávání a nalezení místa ve společnosti. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV, 2021) považuje za klíčové následující:

- *“kompetence k učení,*
- *kompetence k řešení problémů,*
- *kompetence komunikativní,*
- *kompetence sociální a personální,*
- *kompetence občanské,*
- *kompetence pracovní.”*

1.5 Hodnocení žáků

Tato kapitola se věnuje neodmyslitelné části vyučovacího procesu, a to fenoménu hodnocení obecně, a dále pak v samostatné podkapitole tématu sebehodnocení.

1.5.1 Hodnocení žáka učitelem

Hodnocení v předmětech s převahou naukového, výchovného či uměleckého odborného zaměření je odlišné od hodnocení v předmětech s převahou praktického zaměření, tedy i pracovních činností. Jedná se o specifický druh hodnocení, který je složitější vzhledem k většinově nastavené pětistupňové klasifikační škále. S ohledem na vrozené vlohy a nadání, nemůže žák ovlivnit svůj výkon zcela, je svými dispozicemi limitován. Těžko lze učitelem hodnotit známkou přítomnost či míru talentu.

Přesto lze definovat hodnotící doporučení v předmětech s převahou praktického zaměření:

- zvláště v prvních adaptačních obdobích 1. ročníku ZŠ je vhodné využívat slovního hodnocení, případně klasifikovat motivačně, tj. za snahu
- využívat alternativního způsobu hodnocení při nedodržení všech kritérií
- použít vzájemné zjednodušené hodnocení žáků, kdy bude přesto učitel hlavním a konečným aktérem hodnotícího procesu

- klasifikaci je vhodné doplnit komentářem učitele
- další alternativou je skupinová prohlídka všech prací žáků doplněná společnou diskuzí
- žáci mohou také individuálně svoji práci prezentovat a poté může následovat komentář učitele a hodnocení klasifikací

Mezi hodnotící kritéria žákova výkonu by neměl patřit pouze výsledek jeho práce, ale také příprava na danou činnost a její průběh. Současně by v činnostech praktického zaměření nemělo chybět posouzení míry originality při zachování funkčnosti produktu a dosažení vzdělávacího cíle.

Vhodnou formou hodnocení je mimo sumativních forem zastoupených klasifikací a slovním hodnocením žáka učitelem také ve stále větší míře uplatňované formativní hodnocení. Formy sumativního hodnocení představují pro žáky mnohdy obávaný způsob zhodnocení jejich práce a bývají vnímány jako konečné, finální. Oproti tomu průběžné formativní hodnocení jsou mnozí žáci schopni přijímat s větší mírou klidu a porozumění (Starý, Laufková, 2016) a vnímají jeho odlišnost v podobě zpětné vazby umožňující jejich výkon ještě změnit, zlepšit.

1.5.2 Sebehodnocení žáků

Hodnocení sebe sama je postaveno na celkovém přístupu k lidské osobnosti a je nelehkým úkolem jak pro dospělé a vyzrálé osobnosti, tak pro děti. Je na žákovi, aby posoudil svůj výkon, čemuž předchází proces přijetí sebe sama.

Sebehodnocením žáků se zabývá Částková (2018) ve své monografii *Rozvoj sebehodnocení žáka v technické výchově na primární škole* a upozorňuje tak na přínos technické výchovy a potažmo také pracovních činností již u žáků 1.třídy základní školy. V sebehodnocení žáků mladšího školního věku převažují v závislosti na jejich vývoji egocentrické sklony a často také pocit, že samo dokončení úkolu zajišťuje žákovi nárok na pozitivní sebehodnocení. Teprve později pociťuje dítě rozdíl ze splnění zadání a správného splnění zadání, tedy postupně objevuje pocit dobře odvedené práce a dochází k rozvoji sebekritičnosti jedince. Žák již dokáže srovnávat svoji práci s prací ostatních a začíná chápat a vnímat určité normy či standardy. Se zvyšováním věkové hranice narůstá také potřeba srovnávat se s ostatními a uvědomění si své vlastní jedinečnosti.

Významnými pomocníky v rozvoji sebehodnocení žáka 1. stupně mohou být rozličná portfolia žáků, týdenní či měsíční sebehodnocení, dotazníky, grafy, záznamy rodičů, učební deníky, sebehodnocení denních aktivit na konci každého dne (různé formy umístěné ve třídě) apod.

K zamyšlení je beze sporu také forma hodnocení uplatňovaná u žáků 1.stupně ZŠ a její vliv na sebehodnocení žáka. Slovní hodnocení poskytuje žákům mnohdy srozumitelnější zpětnou vazbu a učí je uvědomění a přijetí chyby a práce s ní. Tímto fenoménem se zabývá publikace *Školní hodnocení žáků a studentů: se zaměřením na slovní hodnocení* (Košťálová, Miková, Stang, 2012). Autoři zdůrazňují, že přes nesporné výhody slovního hodnocení zůstává tento způsob nadále zastoupen v menší míře než hodnocení klasifikací, které je v podmínkách ČR stále převažující.

2 Pracovní činnosti na 1. stupni ZŠ

2.1 Legislativní rámec

Pracovní činnosti jsou součástí RVP ZV (RVP ZV, 2021), konkrétně vzdělávací oblasti Člověk a svět práce. Jsou rozděleny na 4 tematické okruhy, a to práce s drobným materiálem, konstrukční činnosti, pěstitelské práce a příprava pokrmů.

Svým obsahem jsou zaměřeny na pracovní dovednosti a zkušenosti, které by měly doplnit základní vzdělání žáků o prvek užití těchto dovedností v následném praktickém životě a ve společnosti. Právě tam přicházejí žáci do bezprostředního styku s lidskou činností a kulturou.

Pracovní činnosti podněcují žáky k vlastním nápadům a myšlenkám, které mohou následně realizovat a přetvořit v konkrétní skutečný výtvar či výrobek. Zde je velká odlišnost od většiny ostatních vyučovacích předmětů. Přestože se v pracovních činnostech žák neobejde bez vlastní myšlenkové spoluúčasti, může se realizovat především v prakticky zaměřených oblastech. Dochází tak ke kompenzaci převažujících znalostně zaměřených vyučovacích předmětů, k podpoře emocionálního a estetického vnímání, k rozvoji logického a tvořivého myšlení, k osvojení pracovních a uživatelských návyků, podpoře manuální zručnosti, k aplikaci vlastních nápadů a k rozvoji schopnosti řešit problémy. Specifické pro tuto oblast je těsné spojení teorie a praxe. Učí se pracovat samostatně či ve skupině a dodržovat zásady bezpečnosti a hygieny práce, utváří se kladný vztah k práci a vědomí, že je třeba vynaložit určité úsilí k dosažení kvalitního výsledku (Pechová, Valešová, 2021). Žáci, chlapci i dívky bez rozdílu, jsou prostřednictvím pracovních činností konfrontováni s různými možnými obory lidské činnosti a dochází k utváření jejich životní a následně i profesní orientace.

2.2 Pracovní činnosti a ostatní vzdělávací oblasti

- **Jazyk a jazyková komunikace** - český jazyk je prostředkem komunikace a dorozumívání ve vyučování. Jedná se o nepostradatelnou složku vyučovacího procesu jakéhokoliv vyučovacího předmětu. Domnívám se, že míra kultivovanosti a bohatosti jazyka vyučujícího může úměrně ovlivňovat výsledek tvořivé činnosti žáků.
- **Matematika a její aplikace** – propočty, znalost jednotek a veličin, základy geometrie a další technické dovednosti a znalosti jsou třeba k realizaci dílčích kroků praktických úkolů
- **Člověk a jeho svět** – v souvislosti s touto vzdělávací oblastí dochází ke konkrétnějšímu naplnění představy žáka o jeho budoucím životě. Skrze oblast Člověk

a jeho svět získá žák obecné povědomí o přírodě, povolání, řemeslech, průmyslu, dopravě apod. a prostřednictvím pracovních činností si snáze propojí získané teoretické vědomosti s jejich praktickým využitím a následném formování představy o svém budoucím životě.

- **Umění a kultura** – mnohdy se stává, že dochází k nepřesnostem v náhledu na pracovní činnosti a výtvarnou výchovu a tyto dva předměty jsou nesprávně zaměňovány. I když mohou být v obou předmětech užívány stejné materiály a pomůcky, cíle pracovních činností a výtvarné výchovy by měly být odlišné. Zatímco ve výtvarné výchově by výsledkem mělo být dílo umělecké, v pracovních činnostech by to mělo jít o produkt technického rázu.

2.3 Výuka pracovních činností

Výuka pracovních činností vyžaduje stejně jako výuka jiných vyučovacích předmětů jistá specifika, na která by měl být brán zřetel, a která by měla stát v popředí zájmu vyučujících směřujících k rozvoji tvořivosti žáků. V popředí zájmu stojí vždy žák a jeho potřeba seberealizace, touha po poznání, míra jeho fantazie, imaginace, zvědavosti a invence v závislosti na jeho racionalitě, kritičnosti a systematičnosti. Zde se prolínají jak aspekty tvořivosti umělecké, tak aspekty tvořivosti vědecké.

Vhodná komunikace

Při výuce bychom měli využívat výrazových prostředků odpovídajících věku, znalostem a specifickým žáků. Tvořivá osobnost učitele může žáky inspirovat svým zápallem pro práci a chutí něco vytvářet. Honzíková (2015) uvádí, že je přínosné využívat v komunikaci přirovnání a srovnání, které podněcuje dětskou představivost a fantazii. Děti jsou většinou velmi zvědavé a vnímavé k okolním vlivům, a to skýtá velký prostor pro navození společné komunikace.

V návaznosti na téma méj diplomové práce je třeba uvést, že přesvědčení pedagoga o smysluplnosti a vhodnosti užití vyřazené knihy jako materiálu k vytvoření výrobku zcela nového, je nezbytné a patřičné objasnění našeho záměru způsobem přiměřeným věku žáků bude prvním dobrým krokem ke společnému cíli.

Vizualizace

Vizualizace je nenahraditelnou složkou celého didaktického procesu. Jejimi pilíři bylo dávné využívání obrázků a symbolů, později potřeba, vynález a zavedení písma. Vizualizace je

zmiňována mnoha autory, kteří se často opírají o filosofii J.A.Komenského a jeho tzv. “zlaté pravidlo” předvádění a ukazování. Propojení těchto dvou složek vyučovacího procesu spolu s lidskou řečí a myšlením umožňuje dle Spousty (2014) chápat význam jevů, orientovat se v komplikovaných situacích a poznávat nové skutečnosti. Vyjádření pomocí obrazů se uplatňuje v mnoha oblastech lidského života, nejvýrazněji však v oblasti umělecké. Přesto však lidská řeč a obrazový jazyk představují dvě spojené nádoby, zejména v dnešním světě - obrazná sdělení a symboly se staly běžnou součástí našeho života - provázejí nás např. v dopravě, v komunikačních prostředcích, v učebnicích a různých jiných publikacích, v prostředí elektronické komunikace apod. Maňák (2012) usuzuje, že vizualizace představuje nejen pro žáky mladšího školního věku cestu, jak porozumět stále složitějšímu světu. Ve vyučovacím procesu je tak vizualizace dle Spousty (2014) nejefektivnějším vyučovacím prostředkem, jehož pomocí dosahuje učitel větší názornosti a tím i osvojení dané problematiky.

V souvislosti s vizualizací není možno opomíjet ani fakt, že už žáci mladšího školního věku jsou vystaveni nemalému vlivu médií, zejména elektronických, která jsou v podstatě na složce vizualizace postavena. Basler a Mrázek (2018) se ve své publikaci *Počítačové hry a jejich místo v životě člověka* zabývají zvyšujícím se trendem zájmu o počítačové hry a zveřejňují výsledky různých šetření s tímto fenoménem souvisejících. V jednom z grafů ukazují, že již 94,6 % domácností s dětmi je vybaveno počítačem. Poukazují také na zvyšující se tržby za prodej počítačových her s dominancí her pro mobilní zařízení. Lze usuzovat, že jsou-li již žáci 1.stupně vybaveni mobilními telefony či tablety, mají také přístup k některým mobilním hrám, které představují jeden ze způsobů jejich trávení volného času. V souvislosti s tímto fenoménem není možno prvek vizualizace opomíjet ani při běžné výuce ve školách. Proměnami společnosti v návaznosti na prvek vizualizace a schopnost dešifrovat obrazové informace přenášené ve vysoce abstraktních formách se zabývá také kolektiv autorů v publikaci *Technické vzdělávání na základních školách v kontextu společenských a technologických změn* (Dostál, Hašková, Kožuchová, Kropáč, Ďuriš, Honzíková, 2017).

2.4 Tvořivost a její rozvoj

Tvořivost neboli kreativita je řazena mezi základní lidské potřeby a definována mnoha rozličnými způsoby a formami. Vychází z latinského slova *creo* - česky tvořím.

Podle Žáka (2004) je tvořivost zvláštním souborem schopností, které umožňují uměleckou, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost projevující se jako vynalézavost, jako vznik něčeho nového, inovovaného, netradičního, originálního. Petrová (1999) vymezuje tvořivost jako generování nových, neobvyklých, ale přijatelných, užitečných myšlenek, řešení, nápadů. Zajímavá je definice C. R. Rogerse (C. R. Rogers in Maňák, 1998), který tvořivost definuje jako “činný vznik novátorského vztahového produktu, který vyrůstá na jedné straně z jedinečných kvalit jednotlivce a na druhé straně z materiálů, jevů, lidí nebo událostí jeho života”.

Tvořivé či kreativní myšlení bývá označováno jako divergentní, tj. myšlení směřující k velkému množství nápadů a myšlenek. Naopak konvergentní myšlení zahrnuje tok myšlenek směřujících pouze k jedinému správnému řešení. Tvůrčí proces kombinuje obě složky myšlení, tedy jak divergentní, tak konvergentní a umožní jedinci vybrat si z mnoha nápadů ten nejvhodnější.

Každý jedinec se rozvíjí po celý svůj život. Přesto bylo vymezeno 6 specifických období tzv. vrcholné kreativity, která jsou rozdílná pro ženy a muže. Mimo tato období možnost ovlivnit lidskou tvořivost klesá.

Některé děti často rády kopírují nápady svých spolužáků, vrstevníků či kamarádů, jiní jsou zvyklí vymýšlet stále něco nového, inovovat zažité postupy a nebojí se experimentovat. Tvořivý učitel volí dle Maňáka (1998) metody a formy práce směřující k podpoře spontánních nápadů žáků za dodržení stanoveného cíle. Předpokladem dosažení úspěchu na poli tvořivosti je vhodný výběr námětu, motivace žáků vedoucí k jejich zaujetí, podpora sebedůvěry v sebe sama a ve schopnost každého jedince měnit okolní svět a s tím související dostatečný prostor pro nápaditost a kreativitu. Tvořivý učitel učí žáky vnímat chybu jako svoji možnost zlepšit se. Bourání emocionálních bariér spojených se strachem z chyby za pomoci hravosti, humoru, logického uvažování a fantazie je cestou, jak dětem pomoci překonat problém. Pojmenování překážek, které žáky brzdí v jejich tvořivosti, rozšíření jejich znalostí a podněcování k nalezení vhodné strategie jim může dopomoci k překonání zábran.

Cennou hodnotou tvořivého procesu je novost a originalita, dvě spojené nádoby odražející se ve výsledku práce žáků. O tvořivé činnosti můžeme hovořit tehdy, pokud

výsledek odpovídá zadání, je využitelný v praxi, obsahuje nové, neotřelé rozvinuté faktů a svému tvůrci či jeho okolí přináší jistou hodnotu.

V rozvoji samostatnosti a tvořivosti žáků mají dle Zuckersteina (2012) své místo rozličné metody a činnosti vycházející z kurikulárních dokumentů. Vhodnými metodami aplikovatelnými na 1.stupni ZŠ se jeví z diskusních metod diskuze, která současně rozvíjí komunikační schopnosti žáků, dále pak “brainstorming” - ve volném překladu prezentováno jako burza nápadů. Jedná se o metodu tvůrčí činnosti pro kolektiv, kdy je menší skupině předložen jasně definovaný problém a její členové se snaží hledat nápady a řešení. Učitel vše zapisuje na tabuli. Důležité je při uplatňování této metody zaznamenat všechny, byť i nereálné nápady a přistoupit k diskuzi s důrazem na absenci posměchu právě u nereálných či naivních podnětů a řešení. Žáci se tak učí zbavovat ostychu z vyslovení svého názoru a vyvarovat se kritiky ostatních. zároveň se mohou inspirovat názory ostatních.

Ze situačních metod uvádím např. řešení problémových příkladů, kdy dochází ke vzájemné komunikaci žáka, učitele a žáků navzájem nebo řešení incidentů a konfliktních situací - zde by měl být kladen důraz na kompromis a kooperativní přístup, se kterým se žáci mladšího školního věku setkávají mnohdy na 1.stupni ZŠ poprvé a teprve se mu učí.

Velmi významnou aktivizující metodou je didaktická hra - hravou formou a za podpory silné motivace rozvíjíme samostatnost a aktivitu žáků. Dříve byla hra spojována výhradně s životem dětí, v současné moderní didaktice má však své pevné místo ve vzdělávacím procesu všech věkových kategorií (Silberman, 1997).

Podpora kreativního myšlení souvisí s rozvojem znalostí žáků. Ty si mohou osvojovat či upevňovat s využitím různých pracovních listů, řešením kvízů či křížovek nebo řešením problémových úloh. Aktivity obsahující prvek neznámého bývá pro děti velmi motivační a žáky tyto aktivity baví. Můžeme přistoupit také k provádění různých pokusů či experimentů s předchozím poznáváním vlastností např. některého z materiálů nebo hledat možnosti uplatnění vybraného předmětu jinak než k jeho původnímu účelu. Další alternativu může představovat práce se zdroji, jako např. vyhledávání potřebných informací v encyklopediích nebo jiných publikacích. Tato činnost nemusí být vázána pouze na prostory školy, ale může být realizována mimo školu, a to v prostorách externích knihoven. Vhodné je zařadit do programu také tematicky zaměřené exkurze. Samotné se mi osvědčila návštěva provozu tiskárny a možnost aktivní účasti žáků na výrobním procesu knihy nebo návštěva zázemí divadla s komentovaným výkladem. Jedná se o aktivity, které vhodným způsobem dotvoří představu dětí o dané problematice a podpoří jejich zájem.

Tvořivé činnosti realizované mimo prostory třídy jsou pro děti mnohem přitažlivější vzhledem k množství času stráveného ve třídě v rámci jiných předmětů. Vhodné je využívat v rámci školy např. školní dílny, šicí koutky, cvičné kuchyně, venkovní učebny či jiné venkovní prostory nebo specializované učebny, jako např. učebny informatiky skýtající možnost vyhledávání informací z internetových zdrojů. Další možnost mohou představovat ostatní projekty různé povahy zaměřené na rozvoj tvořivosti. Příkladem mohou být návštěvy polytechnických či jinak zaměřených učeben v rámci center volného času nebo využití jejich externích projektů a služeb. Ty mohou však být v rámci jednotlivých regionů různě dosažitelné (konkrétní příklad: Brno, Lužánky - středisko volného času, “kouzelné auto POLYBUS”).

Součástí veškerých poznávacích procesů a aktivit by měla být také uvolňující relaxační činnost vedoucí ke zklidnění a nácviku soustředění formou psychoher, dechových cvičení nebo aktivit zaměřených na rozvoj smyslového vnímání.

3 Technické materiály v pracovních činnostech

Z původně přírodních materiálů se postupem času a vývojem lidské společnosti rozrostla nabídka materiálů více či méně vhodných pro tvořivý proces. V kontextu vhodnosti či nevhodnosti je při práci na 1. stupni třeba zmínit především hledisko bezpečnosti, které by mělo stát na prvním místě při volbě námětu spojeného s realizací (Pecina, 2008).

Ve své práci zpracovávám téma související především s jedním z tematických okruhů pracovních činností na 1. stupni ZŠ, a to práci s drobným materiálem.

Materiály využitelné při pracovních činnostech jsou obecně rozdělovány dle rozličných hledisek např. na přírodní a umělé, přírodní a technické, kovové a nekovové atd. Jelikož ve své práci zpracovávám téma druhotného využití starých knih, zaměřím se podrobněji na papírenské materiály a pouze okrajově, výčtem, zmíním materiály další. Podstatné je zmínit, že tvořit mohou žáci nejen z jednoho druhu materiálu, ale že materiály lze vzájemně kombinovat.

3.1 Papír a papírenské materiály

3.1.1 Definice

Existuje mnoho definic papíru jako takového. Dle Pechové a Valešové (2021) se papírem rozumí tenká vrstva vláken převážně rostlinného původu, která byla při výrobním procesu naplavena do síta, zplstěna, odvodněna a usušena. Podobnou definici uplatňuje také Ďurovič (2002), který papírem nazývá plošný materiál vytvořený uložení především rostlinných vláken z vodní suspenze tak, že se vlákna zplstí a na papírenském sítu spojí a usuší.

3.1.2 Historie

Lidé se od pradávna snažili uchovávat své myšlenky a k jejich záznamům v době před vynálezem papíru využívali jiné dostupné přírodní materiály - kámen (tesání do kamene), hliněné destičky, papyrus, pergamen (čištěná, tuku zbavená a křídou ošetřená kůže z mladých zvířat), kůru stromů, listy stromů, dřevo a dřevěné desky, později i kovové desky (rytí).

Samotný vynález papíru spadá do Číny, časově do období 3. tisíciletí př. n. l., kde se papír původně vyráběl z konopí a později z hedvábí a lnu. Ač byl tento vynález Číňany bedlivě střežen, došlo v 8. století k jeho rozšíření Araby do Asie a následně do Evropy. První evropská papírna byla založena ve Španělsku a odtud se výroba papíru velmi rychle rozšířila do celé Evropy. Papír se stal nosičem informací a jeho spotřeba vzrostla v 15. století s vynálezem knihtisku (Johannes Gensfleisch Gutenberg).

Vynálezu prvního stroje na výrobu papíru v 18. století předcházela stroj s názvem holandr, zařízení určené na mletí papíroviny a značně zrychlující doposud pomalou fázi výroby matečné směsi.

V českých zemích byly zakládány ruční papírny v Chebu, Zbraslavi, Olomouci, Velkých Losinách a Prášilech na Šumavě (Vránková, Kynčl, 2001). Ruční papír byl typický svojí nestejnou měrností, originalitou, vysokou odborností při zpracování, avšak náročnost výroby zajišťovala pouze nízkou produkci. První papírnu se strojovou výrobou papíru pak byla na území Čech papírna v Bubenči (strojná výroba od r. 1833). Strojní výroba mnohonásobně znásobila rychlost produkce, vítána byla změna v podobě stejnoměrnosti materiálu a zejména vyprodukované množství papíru.

3.1.3 Vstupní suroviny

Papír se vyráběl z rozličných surovin. Zpočátku byla používána bavlněná, lněná či konopná hadrovina, později slámovina (kolem r. 1800). Již v této době docházelo k recyklaci papíru, kdy byl použitý papír přidáván jako příměsná surovina k hadrovině. Až v roce 1844 v tehdejší Německu bylo poprvé použito k výrobě papíru dřevo zpracované mechanickým broušením, tzv. dřevovina. Následovalo využití chemické natronové vlákniny (r. 1858), která vznikala za působení roztoku hydroxidu sodného na dřevo. Následovala výroba za použití chemické sulfitové vlákniny, kdy byla dřevěná štěpka vařena v roztoku hydrogensířičitanu vápenatého, později od r. 1884 chemické sulfátové vlákniny, což bylo vaření dřevěné štěpky v roztoku hydroxidu sodného a siřičíku sodného.

V ČR je hlavní surovinou k výrobě papíru stále smrkové dřevo, ale v jiných částech světa se k výrobě papíru používají také jiná rostlinná vlákna, jako např. kokosová vláknina, sláma a z ní vyrobená slámovina či cukrová třtina.

3.1.4 Výroba papíru v současnosti

Také v současnosti je dřevo základní surovinou k výrobě papíru. Nejmodernějším a největším papírenským podnikem jsou v současnosti na území ČR papírny ve Štětí (Mondí), nicméně své místo si stále drží také některé menší podniky se staršími stroji, které se specializují např. na výrobu rozličných speciálních druhů papíru, které na moderních strojích vyrobit nelze.

Využívána je zejména celulóza, tedy buničina připravená zejména z těl jehličnatých stromů, která mají větší výtěžnost oproti stromům listnatým. Ty jsou k výrobě papíru využívány také, ale v menším množství. Celulóza z jehličnatých a listnatých stromů vykazuje rozdílné vlastnosti a její kombinace zajišťuje žádoucí kompaktnější strukturu papíru.

Celulóza je složkou papíru ze 40-50 %, dalších 15-35 % tvoří hemicelulóza (polobuničina) a zbývající část tvoří lignin, jedna ze stavebních složek dřeva.

Proces výroby papíru probíhá ve dvou etapách (Kaplanová, 2010). Nejdříve se vyrobí papírovina, směs vlákniny, vody a přídatných látek (klíždla, plnidla, barviva apod.). Při rozvláknění se zpracuje vstupní surovina jako dřevo, celulóza nebo sběrový papír a smíchá se s vodou. Tato suspenze se následně mele za přidání plnidel a klíždil, aby došlo k získání požadovaných vlastností celulózy potřebných k výrobě papíru. V této fázi lze také papír barvit.

Poté následuje samotná výroba papíru v papírenském stroji. Papírovina ve své vstupní podobě obsahuje 99 % vody a 1 % sušiny. V papírenském stroji dochází k postupnému odstranění vody z papíroviny až na požadovanou míru 5-10 % vlhkosti ve zhotoveném papíru.

Zhotovený papír je navíjen, převíjen, řezán na role či řezán příčně (tzv. archování) a dále zpracováván v různých odvětvích průmyslu.

3.1.5 Druhy papíru dle využití

- **papíry grafické** - tvoří cca 45 % z celkové produkce. Zastoupeny v této kategorii jsou především papíry určené k tisku a psaní. Odráží svým způsobem kulturní vyspělost národa, jelikož přímo souvisí s produkcí tištěných publikací (novin, knih, časopisů) a spotřebou papíru na psaní a výtvarnou tvorbu (sešity, výkresy atd.). Elektronická média v poslední době razantně ovlivnila spotřebu grafických papírů, méně se tiskne, více dokumentů je sdíleno či uchováváno v elektronické podobě. Knižní papíry určené k tisku knih si svoji produkci drží na zhruba stejné úrovni jako v letech minulých. Knihy sice nejsou vydávány v tak objemných nákladech jako tomu bylo v minulosti, titulů však vychází mnohem větší množství, a tím se rozdíl ve spotřebě stírá.
- **papíry hygienické** - tvoří až 5-6 % z celkové produkce. Zahrnují výrobu toaletního papíru, ubrousků, papírových utěrek, jednorázových papírenských výrobků. U těchto produktů nelze očekávat přílišný vzestup domácí spotřeby, ale předpokládá se export těchto výrobků do zahraničí, zejména rozvojových zemí (Lešikar, 2015). <https://www.materialtimes.com/materialy/papir/s-milosem-lesikarem-o-tom-ze-sber-papiru-vse-nezachrani.html>
- **papíry obalové a balící** - tvoří až 50 % z celkové produkce. Téměř každý produkt je v současnosti nějak zabalen. Papír zde plní především funkci manipulační a ochrannou, v neposlední řadě však také funkci vizuální. Papír v rozličné podobě

patří stále k nejhodněji využívaným obalovým materiálům (karton, lepenka, papírové krabičky atd.). Obalové papíry jsou dominantním druhem papíru vyráběného v ČR.

3.1.6 Využití papíru v pracovních činnostech

Papír je nejdostupnějším a nejčastěji využívaným materiálem v pracovních činnostech na 1. stupni ZŠ. K danému účelu bychom měli používat papír s přihlédnutím k jeho vlastnostem.

Vlastnosti mechanické:

- tvrdost, tuhost, odolnost před protržením, pevnost v tahu, pevnost v ohybu, formát

Vlastnosti optické:

- směr vláken, bělost či barevný odstín, průsvitnost, lesk

Vlastnosti fyzikální:

- savost, nasákavost, promáčivost, rozměrová stálost

Vlastnosti chemické:

- odolnost stárnutí, trvanlivost, stálost zbarvení (Honzíková, 2006)

Druhy papíru vhodné k využití v pracovních činnostech:

- papír novinový, kreповý, barevný, balící, ubrouskový, pečící, hedvábný, ruční, pauzovací, smirkový, fotografický, křídový, vlnkovaný, samolepící, voskový, krémový, kancelářský, scrapbookový, vroubkový, savý, barevný lepicí, skartovací, toaletní
- karton, papír z časopisů, lepenka, vlnitá lepenka, tapety, letáky, staré knihy, staré sešity, pohledy, plakáty, obaly od čajových sáčků, ruličky od toaletního papíru, ruličky od kuchyňských utěrek, papírové tácky, svačtinové sáčky, papírové role od kobereců, smršťovacích fólií, kartony od vajíček, krabičky od různých výrobků (čaje, sýry, ...), krabice atd.

Mezi techniky zpracování papíru řadíme techniky prvotní, jako je trhání, stříhání, překládání, skládání, zaplétání, rolování, slepování, nalepování, koláž, proplétání, vyřezávání, skládání, mačkání, vlhčení, máčení a dále pak techniky kreativní - skládání origami, quilling, decoupage, twist art, ruční papír, pletení z papíru, kašírování atd. Většina zmíněných technik je využitelná také při upcyklaci starých knih.

3.2 Textilní materiály

Vhodnost použití rozličných textilních materiálů závisí na jejich vlastnostech, které chceme využít jako např. délka vlákna, savost, schopnost držet tvar, tuhost v ohybu, odolnost, pružnost, mačkavost, apod.

Nejpoužívanějšími textilními materiály jsou zbytky či odstřížky látek, které dle původu dělíme na:

- **látky přírodní** - např. bavlna, len, konopí, juta, vlna, hedvábí
- **látky syntetické** - např. polyester, polyamid, polypropylen, polyuretan

V pracovních činnostech jsou často využívány také textilní nitě a provázky.

3.3 Dřevo a přírodní materiály

Dřevo je dostupným obnovitelným přírodním materiálem hojně využívaným člověkem již po staletí. Svými vlastnostmi jako je pevnost, tvrdost, ohýbatelnost, lámavost, tepelná vodivost či hořlavost je vhodné k využití mladšími žáky, při tvorbě je u dětí oblíbené a vyhledávané. Originálním materiálem je také díky své typické kresbě, kterou lze při tvořivé činnosti také velmi vhodně využít.

Zástupci dřevěných a přírodních materiálů mohou být např.:

- klacky, větvičky, kořeny, plody dřevin (kaštiny, žaludy, oříšky, nažky listnáčů), pryskyřice, kameny, suché přírodniny (seno, sláma, suché květy rostlin, makovice apod.), skořápky plodů, lýko, listí, šišky, rostliny, semena, kůra, mechy, písek, mušle a ulity, rákos, trávy, lýko, drobné potraviny (kroupy, mák, kukuřice, obilí, sušené těstoviny), kůry některých plodů (citrusová kůra), dřevěné knoflíky, dřívka, dřevěné špachtle, sirky či párátka, odřezky dřeva ze stolařských dílen, kůže, kožešiny

3.4 Ostatní materiály

Plasty - korálky, víčka, kelímky, knoflíky, bublinková folie, igelit, pet lahve, polystyren - molitan, mašle, stuhý, guma, nádoby z plastu, odřezky koberců, syntetické provázky

Kovy - drátky, alobal, plíšky, jehly, špendlíky, hřebíky, kovová víčka, plechovky, jehlice, zbytky plechu, šroubky, matičky

Sklo - korálky, střepy, skleněné nádoby

Modelovací hmoty - keramika, těsto (např. vizovické), modelína, plastelína, Fimo, Modurit, PapierMâché, samotvrdnoucí hmoty (např. značky DAS, JOVI, KREA, GAIA, KERA, NSP)

4 Recyklace

V kapitole recyklace se zabývám nejen procesem recyklace, ale také procesem s recyklací souvisejícím a na ni navazujícím, a to upcyklací.

4.1 Třídění vs. recyklace

Recyklace (z angl. recycling) - znovuvyužití surovin obsažených v odpadech. (Klimeš, 2018)

Evropská unie dle Směrnice 2008/98/ES o odpadech a zrušení některých směrnic definuje recyklaci jako: *“jakýkoliv způsob využití, jímž je odpad znovu zpracován na výrobky, materiály nebo látky, ať pro původní nebo pro jiné účely. Zahrnuje přepracování organických materiálů, ale nezahrnuje energetické využití a přepracování na materiály, které mají být použity jako palivo nebo jako zásypový materiál.”* (ES č. 98/2008, 2008)

Myšlenka recyklace vznikla na základě vztahu člověka k přírodě a životnímu prostředí. Pojem recyklace je součástí oběhového hospodářství v zemích, pro něž jsou nerostné i druhotné suroviny vstupními nástroji pro průmysl a ekonomiku. Podstatou oběhového hospodářství (Circular Economy) je využívání energie z obnovitelných zdrojů a výroba produktů z takových materiálů a komponentů, které je možno po skončení jejich životnosti demontovat na části, tyto jednotlivé části zpracovat zpět do podoby vstupních surovin a vrátit zpátky do oběhu. (Ministerstvo práce a obchodu, 2019)

V ČR se touto problematikou zabývá na nejvyšší úrovni Ministerstvo průmyslu a obchodu a Ministerstvo životního prostředí. Pojmy druhotné suroviny či recyklace jsou legislativně zakotveny v zákonech ČR.

První společností zabývající se recyklací na mezinárodní úrovni byla v roce 1948 The Bureau of International Recycling (BIR). Ta sdružuje cca 760 firem z celého světa včetně ČR. Podstatou recyklace je snížení spotřeby materiálu a energie, snížení dopadů na klima a životní prostředí a snížené výrobní náklady směřující k vyšší míře soběstačnosti. (Evropská komise, 2019)

Pojmy “třídění” a “recyklace” bývají často mylně zaměňovány. Pouhým vyhozením selektovaného druhu odpadu do kontejneru příslušné barvy či odvozem na sběrné místo nedochází k recyklaci v pravém slova smyslu, nýbrž k procesu třídění. Teprve po svozu tohoto materiálu, jeho vytřídění a předání společností zabývajícím se jeho následným zpracováním vedoucím k tvorbě nového produktu, nastává proces recyklace.

V této souvislosti stojí za zmínku také rozdíl mezi pojmy “recyklovaný” (z angl. recycled) a “recyklovatelný” (z angl. recyclable). Recyklovatelným se rozumí takový materiál, který je možné využít k dalšímu zpracování, teprve po následném procesu recyklace z něj vznikne materiál recyklovaný (McMurdo, 2017).

4.2 Recyklace papírenských výrobků

Papír a papírenské výrobky patří mezi druhotné suroviny, které je možné recyklovat. První snahy o recyklaci papíru byly zaznamenány v souvislosti s jeho strojovou výrobou již počátkem 19. století. Papír je recyklován dodnes. Na základě údajů dostupných ze statistik BIR bylo zjištěno, že recyklací jedné tuny papíru se ušetří až 31 stromů, 4 000 kWh energie, 1,7 barelu (270 litrů) ropy, 26 000 litrů vody a případně 3,5 m³ plochy skládky. International Resource Panel, United Nations Environment Programme (TAČR č. ECZ16013, 2016)

V ČR se v nejvyšší míře recykluje papír obalový, jelikož se jej u nás také nejvíce vyprodukuje a spotřebuje. Papír i lepenku je možné vrátit do oběhu zcela, jejich vlákna lze recyklovat 5-7x. Také ostatní papírenské výrobky mohou být zrecyklovány. Výjimku tvoří pouze papíry hygienické a některé speciální druhy papíru, např. papíry kontaminované barvou či jinými chemickými látkami.

Naše země nedisponuje v současné době dostatečnou kapacitou na zpracování použitého papíru. Tato komodita, jejíž objem neustále vzrůstá, je z cca 80 % exportována do zahraničí, především do okolních států, které disponují moderními a velkokapacitními stroji na recyklaci papíru.

V porovnání např. s plastem, který se také vyrábí z přírodního, leč neobnovitelného materiálu - ropy, nelze tedy na papír pohlížet jako na materiál čistě ekologický. Kromě již zmíněné spotřeby dřeva, vody a elektřiny zatěžuje proces výroby papíru životní prostředí např. chemickým odpadem vznikajícím při barvení či naopak bělení papíru, chemické látky se uvolňují také při jeho spalování.

I přes tuto skutečnost je důležité vnímat myšlenku recyklace především z hlediska ekologie a hledat cesty, jak spotřebu papíru snížit. Příkladem k zamyšlení může být již realizovaný obal na balení vajec, který je pouze z poloviny vyroben z vlákniny a z druhé poloviny ze sena, tedy neseběrového, nerecyklovatelného materiálu. Otázkou zůstává, zda v některých případech nebude ekologičtější cesta kompostování nežli recyklace samotná.

4.3 Recyklace ostatních materiálů

Mezi další materiály vracené do oběhu se v ČR řadí:

- kovy - lze recyklovat téměř ze 100%
- plasty - nejmohutnější část platového odpadu tvoří obaly výrobků a jejich spotřeba neutěšeně stoupá
- sklo - upravený skleněný odpad nahrazuje část neobnovitelných primárních surovin potřebných k výrobě skla
- stavební a demoliční hmoty - odpad vznikající nejen při demolicích, ale také při budování nových staveb
- vedlejší energetické produkty - především popílky vznikající při spalování tuhých paliv, nejsou-li druhotně uloženy, dochází k jejich ukládání na skládky
- vozidla s ukončenou životností (autovraky) - v posledních letech dochází ke změně poměru materiálů použitých k výrobě automobilů, oproti dřívější převaze kovových materiálů nad materiály plastovými dnes převažují plasty nad kovy
- odpadní (vyřazená) elektrická a elektronická zařízení - v současnosti jsou již náklady spojené s následnou likvidací výrobku zahrnuty do jeho pořizovací ceny. Nejvyšší náklady bývají spojovány s likvidací lednic vzhledem k možnosti úniku freonu při neopatrné manipulaci, stejně tak nebezpečné pro životní prostředí je např. rozbití zářivek a následný únik rtuti.
- použité pneumatiky a odpadní pryž - od r. 2006 platí v ČR zákaz skládkování vysloužilých pneumatik a tyto by měly být zcela využity druhotně
- odpadní (vyřazené) baterie a akumulátory - trendem je navýšení spotřeby malých lithiových baterií, naopak životnost baterií se celkově zvyšuje, prodlužuje. Většina baterií je zrecyklována, pouze malé procento je spáleno.

4.4 Recyklace vs. upcyklace

Recyklací se rozumí proces nakládání s odpadem vedoucí k jeho opětovnému použití k podobným účelům jako byly tu původní.

Oproti tomu pojem podobný a často s pojmem recyklace zaměňovaný je upcyklace (z angl. upcycling).

Upcyklace je směr poměrně nový, mnohdy související s filozofií, uměním, ale především životním stylem 21. století. Tento pojem poprvé užil technolog Reiner Pilz v roce 1994. Již dříve však někteří umělci k tvorbě svého díla využili rozličné předměty původně jiného účelu,

např. známá “býčí hlava” - dílo Pabla Picassa, je vytvořeno z vysloužilých řídítek a sedla jízdního kola. Upcyklace je způsob zpracování věcí již nepotřebných za účelem tvorby nových předmětů s další přidanou hodnotou. Není tedy použit pouze materiál z daných věcí, ale věc celá, přičemž její vzhled může být různými způsoby poupraven či pozměněn. Jedná se z velké části o reakci na konzumní život současné společnosti.

Do obou kategorií, recyklace i upcyklace, může spadat využití vyřazených knih v pracovních činnostech. Pokud využijeme část knihy, např. její stránky a použijeme je jako materiál pro tvorbu produktu, k jehož výrobě bychom za jiných okolností použili jiný, běžně dostupný papír, jednalo by se zřejmě spíše o recyklaci. Pokud však z původního výrobku - knihy, vytvoříme výrobek zcela nový (např. výřezem vnitřních částí stránek a slepením zbývajících částí stran knihy může vzniknout tajný trezor), potom můžeme hovořit o upcyklaci.

V souvislosti s těmito dvěma pojmy stojí za zmínku také označení downcyklace (používáno spíše v původním anglickém znění downcycling), které je protikladem upcyklace a označuje proces, při kterém se původní věc použije způsobem snižujícím její původní kvalitu (Clements-Croome, 2021).

4.5 Nakládání s vyřazenými knihami

Již Bohumil Hrabal ve svém románu Příliš hlučná samota (Hrabal, 2022) popisuje, jak bohatý druhý život kniha může mít: *“a já třicet pět let na hydraulickým lisu presuji starý papír, pět let mám do důchodu a ta moje mašina půjde se mnou, já ji neopustím, šetřím si, mám zvláštní spořitelni knížku a půjdeme do důchodu oba dva, protože já tu mašinu od podniku koupím, vezmu si ji domů, někam ji dám na zahradě mého strýce mezi stromy, a teprve potom, tam na zahrádce, budu dělat jen jediný balík za den, ale to bude balík, umocněný balík, tak jako socha, tak jako artefakt, do takového balíku potom dám všechny moje mladistvé iluze, všechno co umím, co jsem se naučil za těch třicet pět let v práci a práci, tak to teprve v penzi budu dělat pod dojmem chvíle a inspirace, jediný balík denně z knih, kterých mám doma více než tři tuny, bude to balík, za který se nebudu muset stydět, bude to balík, který bude dopředu vysněn, vymeditován a ještě navíc, když budu do koryta lisu klást knihy a starý papír, ještě při té práci, která bude tvořením v krásném, ještě do posledního tlaku nasypu konfety a flitr, každý den jeden slisovaný balík a za rok na zahradě jednu výstavu balíků, výstavu, při které každý návštěvník si bude moci sám, ale pod mým dohledem, sám vytvořit svůj balík, když deska lisu na zelený knoflík před sebou hrne a obrovskou silou drtí a presuje starý papír*

zdobený knihami a květinami a takovými odpady, jaké si kdo přinese, takže citlivý divák může mít prožitek, jako by byl v mém hydraulickém lisu presován sám.“

Zbavit se nepotřebné knihy jejím vyhozením do sběru by mělo stát až na posledním místě ve výčtu jiných možných způsobů jejího využití.

V České republice funguje síť knihoven, většinou obecních či městských, které mohou přijímat knihy od soukromých osob či organizací. Knihy lze nabídnout k prodeji či darování v bazaru, ať už fyzicky či elektronickou formou, nebo antikvariátu. V poslední době vzniklo množství miniknihoven - míst, kde jsou odložené knihy volně dostupné ostatním občanům. Pro nás nepotřebnou knihu můžeme také darovat někomu jinému, ať už jedinci nebo zájmové či jiné organizaci (nemocnici, spolku seniorů, dětské skupině, dětskému domovu apod.). Fungují dobročinné organizace, které výtěžek z prodeje použijí k financování jiných projektů, např. v Brně je to Nadace Veronica nebo krámky S názvem “Dobrý obchod pro Julii”, jejichž výtěžek putuje na podporu výstavby Domu pro Julii - prvního dětského hospice v ČR. Některá knihkupectví v zájmu zvýšit prodej knih zavedla službu nabízející zpětný odkup přečtených knih a jejich nabídnutí jiným čtenářům, např. knihkupectví Martinus a jejich projekt Knihovrátek.

Dle dostupných dat má průměrný Čech ve své knihovně cca 200–300 knih (Pořízková, Navrátilová, 2015). Není zvykem zbavovat se knih, a tak si je lidé většinou ponechávají doma. Často jsou mezi nimi tituly, které pro ně nejsou užitečné a odloží je na místa, kde jim nepřekážejí a nezabírají místo např. pro knihy daného čtenáře hodnotnější. Tím však fakticky končí životní cyklus těchto knih.

Speciální skupinu tvoří knihy odborné, ať už učebnice či jiné tituly např. z dob studií, u některých je pravděpodobná neaktuálnost obsahu vzhledem k novým informacím získaným vývojem či výzkumem, či neaktuálnost tématu. Naopak existují velmi staré publikace cenné svým obsahem i v dnešní době, většinou ideologicky neutrální. Za nejméně atraktivní jsou nyní považovány knihy, většinou beletrie, z dob socialismu. Tuto skutečnost jsem ověřila při podrobném škálování údajů získaných z knih vyřazených ve školní knihovně (viz. graf č.1).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 Metodické listy

Při tvorbě metodických listů pro výuku pracovních činností na 1.stupni jsem vycházela z dokumentu RVP ZV (RVP ZV, 2021) pro základní školy, který se opírá o kurikulární dokumenty Národního programu vzdělávání. RVP ZV (2021) stanovuje závazné rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy vzdělávání (předškolní, základní a střední). Na školní úrovni je tato problematika zakotvena ve školních vzdělávacích programech. Tyto programy vznikají na každé škole individuálně a jsou tvořeny pedagogickými pracovníky dané školy. Vycházejí z místních podmínek a školy umožňují formulaci vlastního pojetí a vizi o podobě vzdělávání.

Dalšími pomocnými mechanismy při tvorbě metodických listů mi byly literární zdroje, na něž odkazuji v bibliografii, a také mé vlastní pedagogické zkušenosti ze školního i mimoškolního vzdělávání žáků 1.stupně. Tvorba všech výrobků uvedených v metodických listech byla pod mým vedením realizována také prakticky se žáky 1.stupně v hodinách pracovních činností a příležitostně i mimo ně, např. v rámci příměstských táborů nebo akcí školní družiny.

Nedílnou součástí každého z metodických listů je návrh úpravy daného postupu pro žáky se SVP.

5.1 Soubor metodických listů

Anotace:

Materiál slouží k rozvoji pracovních dovedností žáků, dívek i chlapců, 1. stupně běžných ZŠ za využití jejich myšlenkové spoluúčasti. Orientace materiálu na téma upcyclace starých nevyužitých knih má žákům dopomoci při odpovědném rozhodování a utváření vlastního názoru na problematiku upcyclace obecně.

Cílová skupina: žáci 1. stupně ZŠ

Téma: Využití starých nepotřebných knih v pracovních činnostech na 1. stupni ZŠ

Konkretizované očekávané výstupy dle RVP ZV (RVP ZV, 2021):

1. období

žák

- *“vytváří jednoduchými postupy různé předměty z tradičních i netradičních materiálů*
- *pracuje podle slovního návodu a předlohy*
- *porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti*
- *v tvorbě projevuje své vlastní zkušenosti*

- *na základě vlastní zkušenosti nalézá a do komunikace zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil”*

2. období

žák

- *“vytváří přiměřenými pracovními operacemi a postupy na základě své představivosti různé výrobky z daného materiálu*
- *volí vhodné pracovní pomůcky, nástroje a náčiní vzhledem k použitému materiálu*
- *udržuje pořádek na pracovním místě a dodržuje zásady hygieny a bezpečnosti práce*
- *při vlastních tvůrčích činnostech užívá prvky vizuálně obrazného vyjádření, porovnává je na základě vztahů*
- *nalézá vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly, uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě*
- *porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace*
- *nalézá a do komunikace zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil”*

5.1.1 Metodický list č. 1

Obrázek 3. Desková hra "Cesta kolem světa" (vlastní tvorba)

Název výrobku: Desková hra "Cesta kolem světa"

Vzdělávací oblast RVP ZV: Člověk a svět práce

Cíl: seznámit žáky s existencí světadílů a jejich postavení na mapách světa, tvorbou vlastní deskové hry žáky motivovat k zájmu o toto téma

Klíčová aktivita: obkreslování podle šablon, stříhání, lepení, formulace vlastních myšlenek

Předpokládaný přínos/výstup: podporovat smysluplné využití stránek staré či poškozené knihy k výrobě originální deskové hry, podněcovat touhu tvořit a práci dokončit

Pomůcky, prostředky a použitý materiál: arch tvrdého papíru vel. A3/A2, nůžky, tekuté lepidlo, tužka č. 2, šablona (součástí ML), vodové barvy, štětec, kelímek, igelit na lavici, fixy, kamínky vel. 1-2 cm, bezbarvý lak na nehty, zbytky barevných papírů, listy staré vyřazené knihy, mapa světa, dřevěné hrací kostky, papír vel. A4

Časová dotace: 4 vyučovací hodiny

Cílová skupina: 2. období

Motivace: “Hrajete rádi deskové hry? Jaké deskové hry znáte? S kým je nejčastěji hrajete? Co by měla každá správná hra obsahovat? Dnes se pustíme do výroby vaší vlastní originální stolní hry.”

Bezpečnostní a hygienické pokyny:

- použití pracovního oděvu
- práce s využitím pracovní podložky na lavici
- průběžně udržovat čistotu pracovního prostoru
- s nůžkami manipulovat podle pokynů vyučujícího
- pít a jíst ve vyhrazených přestávkách, ne při práci
- průběžné odnášení odpadu

Pracovní postup:

1. Zorientujeme se na mapě světa, pojmenujeme a představíme si jednotlivé kontinenty.
2. Před sebe na lavici si položíme arch tvrdého papíru, rozmístíme na něj šablony jednotlivých kontinentů a ty obkreslíme tužkou. Starší žáci se mohou pokusit o samostatný nákres kontinentů podle mapy, bez šablony.
3. Prostor okolo kontinentů vybarvíme vodovými barvami na modro (oceány a moře).
4. Stránky knihy natrháme nebo nastříháme na menší kousky.
5. Tekuté lepidlo typu Herkules postupně nanášíme na části kontinentů a na ně klademe natrhané či nastříhané kousky stránek knihy. Cílem je takto vylepit všechny kontinenty.
6. Aby se neodchlipovaly natrhané kousky stránek, můžeme přetřít lepidlem ještě všechny vylepené části i z vrchní strany.
7. Nastříháme si z barevných papírů kousky, které budou představovat hrací pole. Dva z nich budou větší než ostatní (start, cíl).
8. Každý si zvolí vlastní návrh, kudy jeho cesta povede. Na kontinenty umístí a nalepí hrací pole START a CÍL a mezi ně nalepí ostatní hrací pole tak, aby byla cesta dostatečně dlouhá (50–70 polí dle jejich velikosti).
9. Nyní se pustíme do výroby hracích kamenů. Každý si zvolí počet hráčů (např. podle počtu členů rodiny, sourozenců apod.) a tolik kamínků si připravíme. Každý z kamenů nabarvíme jinou barvou. Barvíme-li kameny fixy, je lepší přetřít je ještě bezbarvým lakem pro větší odolnost barvy.
10. Tvorba pravidel - označíme si některá pole číslicemi (začínáme č. 1) a ta budou představovat úkoly na cestě.
11. Vytvoříme si vlastní pravidla hry, ty formulujeme na list A4.

12. Pracovní místo uvedeme do pořádku.

13. Zkusíme si hru zahrát se spolužáky.

Zhodnocení:

- podpora myšlení žáků na různých úrovních
- rozvoj jemné motoriky
- porozumění mezipředmětových vztahů (člověk a jeho svět, uspořádání kontinentů, základní znalosti o jednotlivých světadílech)
- tvořivé myšlení
- práce dle pokynů učitele
- samostatné rozhodování

Úprava pro žáka se SVP:

- aspekty respektující výkonnostní křivku žáka – nepřetěžovat jej časově náročnými úkoly
- menší formát archu papíru
- arch je možné žákovi poskytnout v modré barvě – tvorba kontinentů z větších kusů listů knihy
- zjednodušená pravidla – označená pouze pole start a cíl bez úkolů na cestě
- absence zpracování pravidel v písemné podobě
- předloha pracovního postupu v podobě metodické řady výrobku

5.1.2 Metodický list č. 2

Obrázek 4. Svícen (bookriot.com, online)

Název výrobku: Svícen

Vzdělávací oblast RVP ZV: Člověk a svět práce

Cíl: jednoduchým postupem vytvořit funkční výrobek z netradičního materiálu formou upcylace jiných výrobků

Klíčová aktivita: stříhání, vystřihování, lepení, vázání

Předpokládaný přínos/výstup: rozvíjet environmentální přístup ke zpracování materiálů za dodržení pracovního postupu, podporovat myšlenku upcylace, podněcovat ke zjišťování vlastností jednotlivých materiálů

Pomůcky, prostředky a použitý materiál: sklenice na zavařování, stránky knihy určené k upcylaci, nůžky, tužka, tekuté lepidlo, štětec, kelímek, igelit na lavici, šablony (poloviny tvarů), přírodní motouz

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny

Cílová skupina: 2. období

Motivace: Zprvu žáci hádají, co z kartonu budeme vyrábět. “Jak doma nakládáte s prázdnými sklenicemi od zavařenin? Dá se sklo recyklovat? Víte, do jakého kontejneru sklo patří? Napadá vás, k čemu jinému by se daly sklenice ještě použít?”

Bezpečnostní a hygienické pokyny:

- pracovat s využitím pracovní podložky na lavici

- dbát na čistotu při práci - nebezpečí potřísnění oděvu, vlasů a obuvi lepidlem
- při práci s lepidly zajistit možnost větrání pracovních prostor
- bezpečná práce s nůžkami dle pokynů vyučujícího
- průběžné mytí rukou
- závěrečný úklid pracoviště

Pracovní postup:

1. Lavici přikryjeme igelitem či novinami
2. Připravíme si stránku z knihy s dostatečným množstvím textu a zkusíme jí ovinout sklenici, abychom zjistili, zda nám bude její šířka vyhovovat.
3. Stránku ohneme napůl a obkreslíme šablonu. Využíváme znalostí žáků o osově souměrnosti, vysvětlíme, jak šablonu k ohybu stránky přiložit. Můžeme využít vizuální oporu např. na tabuli.
4. Obkreslíme tužkou poloviční šablonu (hvězdu, srdce, zvoneček, stromek, anděla apod.).
5. Tvar vystříhneme a papír zpět vyrovnáme.
6. Do kelímku si nalijeme menší množství lepidla.
7. Lepidlo nanášíme pomocí štětce na stránku s vystřihnutým tvarem.
8. Nyní papír opatrně přeneseme na povrch sklenice, kterou jím ovineme. Případné nerovnosti vyhladíme.
9. Pokud nám nestačila 1 stránka k zakrytí celého obvodu sklenice, dostříhneme si požadovaný proužek z další strany a dolepíme na sklo.
10. Dno sklenice nepolepujeme.
11. Zatímco nám zasychá lepidlo, ovineme hrdlo sklenice provázkem a ten uvážeme na mašličku v místě nad vystřihnutým motivem.
12. Pracovní místo uklidíme.

Zhodnocení:

- aktivní účast žáka na procesu upcyclace
- rozvoj environmentální gramotnosti a jemné motoriky
- práce dle pracovního postupu
- návaznost na lidovou tradici

Úprava pro žáka se SVP:

- dopomoc s obkreslením šablony - individuální vysvětlení a předvedení
- pomoc s přípravou a úklidem pracovního místa

5.1.3 Metodický list č. 3

Obrázek 5. Anděl (thenavagepatch.com, online)

Název výrobku: Anděl k zavěšení

Vzdělávací oblast RVP ZV: Člověk a svět práce

Cíl: vytvořit dekorativní prvek symbolizující postavičku anděla – výrobek určený k prodeji např. na vánočním jarmarku

Klíčová aktivita: skládání, ohýbání a lepení papíru, navlékání provázku, uzlování

Předpokládaný přínos/výstup: utvářet odpovědnost za kvalitu svých i společných výsledků práce

Pomůcky, prostředky a použitý materiál: stránka z knihy, nůžky, pravítko, lepidlo, provázek, dřevěný korálek.

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny

Cílová skupina: 1. období

Motivace: Hádanka pro žáky: “Myslím na bytost, která představuje spojení mezi Bohem a lidmi, často je zobrazována jako lidská bytost s křídly.” Žáci hádají. “Jaké mají andělé posláním a proč se lidem zjevují? Jak souvisí andělé s Vánocemi?”

Bezpečnostní a hygienické pokyny:

- udržovat ruce v čistotě
- bezpečná manipulace s nůžkami a jejich uložení po skončení činnosti
- hotové výrobky uložit na určené místo
- závěrečný úklid pracovního místa

Pracovní postup:

1. Připravíme si jednu stranu z knihy ve tvaru obdélníku, čím mladší žáci, tím větší formát.
2. Vysvětlíme si, jak skládat papír do tvaru “harmoniky” a upozorníme žáky na nutnost sklady rýhovat.
3. Prostor k zamyšlení – Jak bychom mohli nyní vytvořit křídla?
4. Poskládaný arch shora uprostřed nastříháme do cca jedné třetiny.
5. Ohybem nastříhnutých částí vzniknou dvě křídla.
6. Ta z vnitřní strany natřeme lepidlem a připevníme k tělu/košilce anděla. Tuto fázi lze vynechat, efekt bude podobný.
7. Ustříháme si provázek dlouhý 20-30 cm.
8. Připravíme si dřevěný korálek.
9. Provázek ohneme napůl a ohybem provázku provlečeme korálek.
10. Ve spodní části vytvoříme uzel, aby se provázek z korálku nevyvléknul.
11. Pod uzlem zastříháme nadbytečný provázek.
12. Pomocí lepidla připevníme korálek s provázkem na zavěšení k tělu anděla.

Zhodnocení:

- respektování posloupnosti jednotlivých kroků
- rozvoj jemné motoriky, představivosti a fantazie
- vnímání a porozumění pocitům doprovázejícím tvořivý proces
- schopnost vizualizace
- ocenění pokroků v oblasti jemné motoriky
- rozvoj spolupráce na společném projektu a přispění k dosažení společného cíle

Úprava pro žáka se SVP:

- vlastní způsob zpracování – odchýlení se od předloženého vzoru
- v závislosti na potřebách žáka dopomoc asistenta pedagoga
- předloha pracovního postupu v podobě metodické řady výrobku

5.1.4 Metodický list č. 4

Obrázek 7. Vánoční přání (vlastní tvorba)

Název výrobku: Vánoční přání

Vzdělávací oblast RVP ZV: Člověk a svět práce

Cíl: seznámit žáky s tradicí psaní vánočních přání a jejich poselstvím

Klíčová aktivita: práce dle slovního návodu, seznámení se s papírem a jeho vlastnostmi, řazení objektů v daném pořadí

Předpokládaný přínos/výstup: podpora zvládnutí elementární dovednosti při práci s papírem (trhání), odhad vzdálenosti bez možnosti měření

Pomůcky, prostředky a použitý materiál: stránky vyřazené knihy, lepidlo v tyčince, tvrdý papír velikosti A4 nebo A5 (větší formát určen nejmladším žákům), tužka

Časová dotace: 1 vyučovací hodina

Cílová skupina: 1. období

Motivace: Rozhovor s dětmi o psaní Ježíškovi, o přáních obecně. O tom, co si přejí ony a co by přály někomu jinému. O tom, jakým způsobem mohou své přání jiným lidem vyjádřit.

Bezpečnostní a hygienické pokyny:

- udržovat ruce v čistotě
- dodržování zásady správného držení těla
- pít ve vyhrazených přestávkách, ne při práci
- závěrečný úklid pracoviště

Pracovní postup:

1. Arch papíru ohneme příčně napůl.
2. List knihy natrháme na stejnoměrné proužky. Vedeme děti k trpělivosti při práci, povzbuzujeme je při neúspěšném pokusu.
3. Jednotlivé proužky natrháme na délku od nejdelšího po nejkratší.
4. Z proužků si vyskládáme na ohnutou čtvrtku papíru pomyslný stromek.
5. Začneme od nejdelšího proužku papíru, ten umístíme do spodní části.
6. Pokračujeme dalším proužkem o něco kratším. Postup opakujeme, každý další proužek papíru utržením o něco zkrátíme.
7. Jakmile máme vyskládaný celý stromek, začneme jednotlivé proužky přilepovat k podkladu.
8. Nakonec použijeme krátký kousek proužku papíru jako kmen do nejspodnější části.
9. Hvězdu na špičku stromku vytrháme také. K jejímu vytvoření použijeme barevně ilustrovanou stranu knihy.
10. Tvar hvězdy předkreslí učitel na tabuli, žáci si ji mohou na stránku, ze které budou hvězdu vytrhávat, předkreslit také, tužkou.
11. Hvězdičku nalepí na vrchol stromku.
12. Své pracovní místo uklidíme.

Zhodnocení:

- rozvržení v prostoru
- centrování proužků papíru na střed
- čistota práce
- podobnost se skutečným stromem - míra přiblížení se realitě

Úprava pro žáka se SVP:

- grafické znázornění tvaru jehličnanu - podpora obrazové názornosti (možno předkreslit tužkou na podklad tvar trojúhelníku)
- vystříhnutí hvězdy nůžkami
- vytrhávání s dopomocí asistenta pedagoga
- zvýšená podpora v průběhu práce, povzbuzování při neúspěchu

5.1.5 Metodický list č. 5

Obrázek 8. Vánoční strom (vlastní tvorba)

Název výrobku: Vánoční strom

Vzdělávací oblast RVP ZV: Člověk a svět práce

Cíl: Pokusit se tvořit osově souměrné rovinné útvary z nichž vznikne výrobek prostorový. Vyzkoušet si manipulaci s ostrou špejlí při napichování za dodržování pokynů bezpečnosti práce, vést žáky k trpělivosti při činnosti.

Klíčová aktivita: stříhání, porovnávání, uspořádání, odhadování velikosti, odhad středu rovinného útvaru, napichování

Předpokládaný přínos/výstup: Žák ztrácí zábrany při práci s hrotem špejle, zároveň dochází k uvědomění si možného nebezpečí či zranění při nedodržování bezpečnostních pokynů.

Pomůcky, prostředky a použitý materiál: stránky vyřazené knihy, špejle, nůžky, aranžovací hmota, rašelinové květináče, přírodní mech

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny

Cílová skupina: 2. období

Motivace: zimní vycházka do přírody, pozorování v přírodě se zaměřením na druhy stromů, jejich tvar, odlišnosti a možnosti prostorového ztvárnění

Bezpečnostní a hygienické pokyny:

- s pracovním materiálem zacházet s opatrností a dle pokynů vyučujícího
- upozornění na možnost zranění v oblasti obličeje, zvláště očí

- pohybovat se s pracovními nástroji pouze v nezbytných případech v bezpečné vzdálenosti od ostatních spolužáků
- průběžně udržovat pracovní místo přehledné a uklizené
- průběžně odnášet odpad
- hotové výrobky uložit na určené místo
- závěrečný úklid pracoviště

Pracovní postup:

1. Ujasníme si s dětmi, jak vypadá čtverec – znázorníme na tabuli.
2. Vysvětlíme, že čtverce vytvořené z rozstříhaných stran knihy budou tvořit jednotlivá patra stromu.
3. Stránky knihy rozstříháme na stejnoměrné čtverce více velikostí – ty si průběžně ukládáme na hromádky. Úkolem žáků není měřit, ale velikosti odhadnout.
4. Do rašelinového květináče vložíme aranžovací hmotu.
5. Tu přikryjeme přírodním mechem tak, aby mech z květináčku nepadal.
6. Do středu květináče zapíchneme dřevěnou špejli, snáze se bude napichovat na špejli s hrotem.
7. Napichujeme jednotlivé čtverce papíru od největších formátů až po nejmenší. V průběhu napichování čtverce řadíme tak, aby vrcholy směřovaly vždy na jinou stranu, čímž docílíme dojem větví/pater stromu.
8. Jakmile špejli zaplníme až po vrchol, ztupíme špičku špejle, abychom předešli zranění.

Zhodnocení:

- podpora myšlení žáků na různých úrovních
- rozvoj jemné motoriky
- užití matematických poznatků při tvořivé činnosti
- dodržování bezpečnosti práce, respektování pravidel
- rozvoj představivosti při ztvárňování reálných objektů alternativním způsobem

Úprava pro žáka se SVP:

- předem nastříhané čtverce, ze kterých žák tvoří
- větší květináč a větší formáty čtverců
- předloha ve formě hotového výrobku

5.1.6 Metodický list č. 6

Obrázek 9. Girlanda (vlastní tvorba)

Název výrobku: Girlanda

Vzdělávací oblast RVP ZV: Člověk a svět práce

Cíl: seznámit žáky s ruční strojovou výrobou

Klíčová aktivita: strojové vyřezávání papíru pomocí šablon, lepení, dekorování

Předpokládaný přínos/výstup: praktické znázornění efektivity práce při strojové výrobě, rozpoznání odlišností výrobků zhotovených strojově a ručně, objasnění pojmu scrapbooking v souvislosti s využitím stroje Big Shot

Pomůcky, prostředky a použitý materiál: Big Shot – lis na vyřezávání, vyřezávací kovové šablony, listy starých knih, tekuté lepidlo, podložka na lavici, štětec, provázek

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny

Cílová skupina: 2. období

Motivace: Co všechno doma s rodinou oslavujete? Jakou oslavu máte nejraději? Jak se na ni připravujete?

Bezpečnostní a hygienické pokyny:

- se strojem manipulovat podle pokynů vyučujícího
- s pracovními nástroji zacházet s opatrností a dle pokynů vyučujícího, možnost poranění při neopatrném zacházení (šablony – možnost pořezání)
- pracovat s využitím pracovní podložky na lavici

- dodržovat pravidlo ohleduplnosti k ostatním spolužákům – střídat se v používání stroje
- závěrečný úklid pracoviště

Pracovní postup:

1. Seznámíme žáky se strojem Big Shot a vysvětlíme, jak funguje.
2. Předvedeme názorně.
3. Vysvětlíme postup výroby girlandy, příp. poskytneme oporu na tabuli - popis jednotlivých kroků. V průběhu práce žáků s Big Shotem se od stroje již nevzdalujeme a dohlížíme na žáky při práci.
4. Stránky knihy vkládáme mezi 2 akrylové vyřezávací desky do lisu společně s vyřezávací šablonou. Použít můžeme i několik stran na zároveň (dle gramáže papíru).
5. Otáčíme klikkou lisu, dokud vložené akrylové vyřezávací desky nevyjedou na opačné straně stroje.
6. Vyjmeme vyřezané tvary a činnost opakujeme, dokud nevyrobíme dostatečné množství tvarů.
7. Ustříhneme si provázek v požadované délce girlandy.
8. Na lavici si položíme provázek.
9. Nanese štětcem lepidlo na jeden z tvarů, ten podložíme pod provázek a shora připevníme (přitlačíme) stejný tvar. Postup opakujeme, mezi jednotlivými tvary dodržujeme rozestupy.
10. Tak postupujeme, dokud nemáme girlandu dostatečně zaplněnou.
11. Před pověšením necháme lepidlo důkladně zaschnout.
12. Tvary na girlandě můžeme dotvořit, např. nápisem apod.

Zhodnocení:

- diskuze na téma strojová výroba
- srovnání výrobků - téma originalita
- vysvětlení další funkce stroje (embosování)
- vysvětlení pojmu scrapbooking a ukázka použití výrobků ze stroje Big Shot v praxi - alba, přáníčka, deníky ....

Úprava pro žáka se SVP:

- dopomoc pedagoga při práci se strojem

5.1.7 Metodický list č. 7

Obrázek 10. Stavba z knih (vlastní tvorba)

Název výrobku: Stavba z knih

Vzdělávací oblast RVP ZV: Člověk a svět práce

Cíl: prostorová tvorba s vytvářením objektů

Klíčová aktivita: stavba z netradičního materiálu, skupinová aktivita

Předpokládaný přínos/výstup: podporovat rozvoj hrubé motoriky a kreativity, podněcovat dětskou fantazii, schopnost kooperace, práce ve skupině

Pomůcky, prostředky a použitý materiál:

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny

Cílová skupina: 2. období

Motivace: “Co všechno lze postavit? Z jakého materiálu stavby vznikají? Zkuste se zamyslet, jaká stavba by mohla vzniknout z knížek.” Návrhy žáků (rozhovor, projekt zaznamenaný náčrtem na papír).

Bezpečnostní a hygienické pokyny:

- pít a jíst ve vyhrazených přestávkách, ne při práci
- dodržovat pravidlo ohleduplnosti k ostatním spolužákům - pohybovat se v prostoru pomalu, neběhat
- zajištění odnosu zbylého materiálu
- závěrečný úklid pracoviště

Pracovní postup:

1. Rozdělíme žáky do skupin.
2. Každé skupině vymežíme daný pracovní prostor a materiál - knihy.
3. Základním pravidlem je, že žáci mohou ke stavbě použít pouze knihy, nic jiného.
4. Obtížnost úkolu můžeme zvýšit stanovením některých kritérií, které musí stavba splňovat - 1 pohyblivý prvek, výška stavby, daný počet knih atd.
5. Ostatní skupiny hádají, co spolužáci postavili.

Zhodnocení:

- schopnost kooperace ve skupině a zapojení všech členů do činnosti
- míra přiblížení se projektu
- stabilita stavby
- splnění nadstandardních úkolů

Úprava pro žáka se SVP:

- práce v menší skupině žáků
- vlastní projekt
- práce s pomocí pedagoga
- podrobnější objasnění zadání
- absence nadstavbových úkolů

III. EMPIRICKÁ ČÁST

6 Empirický výzkum a jeho hodnocení

Výzkumná část shrnuje výsledky šetření, jehož cílem bylo zjistit, zda vyučující spatřují možnost ve využití vyřazených knih k rozvoji tvořivosti žáků. Za tímto účelem jsem oslovila učitele českého jazyka, případně jiných předmětů jako jsou např. pracovní činnosti. Zajímalo mne, zda měli již někdy žáci možnost tvořit z materiálu jako je kniha, a zda se již setkali s možností použít knihu k jinému účelu než ke čtení či prohlížení. S jakými pocity přistupovali k nabídnuté možnosti použít knihu a její části jako výrobní materiál a nakolik byly jejich reakce na tento materiál odlišné od reakcí při práci s většinou používanými druhy papíru. V neposlední řadě mne zajímalo, podle jakých kritérií byly vybírány knihy k vyřazení ze školní knihovny.

Jako stěžejní jsem si stanovila následující výzkumné předpoklady:

1. Vyřazovány byly knihy vydané zejména před rokem 1989 s malým podílem ilustrací.
2. Učitelé jsou nositeli myšlenky, že se knihy neničí, a proto budou pocítovat zábrany vyřadit je ze školní knihovny a postoupit je k dalšímu zpracování žáky.
3. Přístup žáků 1. stupně ZŠ k tvořivým aktivitám s knihami se nebude ve sledovaných kritériích výrazně lišit od přístupu k tvořivým aktivitám s využitím běžně používaných materiálů.

6.1 Charakteristika proměnných výzkumu

6.1.1 Klíč k vyřazování knih v knihovnách základní školy

Vyřazování knih ve školních knihovnách se jeví jako nezbytnost, a to vzhledem ke skutečnosti, že se školní knihovny neustále rozrůstají a s ohledem k omezeným prostorám nelze knihovnu rozšiřovat do nekonečna. Na to, abychom pochopili, jak se obměňuje knižní fond ve školách, se musíme zaměřit na několik fenoménů. Tím nejdůležitějším je vznik a zánik knihy ve škole. Nemůžeme také opomenout fenomén cenzury a literárního kánonu, které jsou do jisté míry přítomny i dnes, avšak v jiné podobě. Pro celkový pohled si vypomozme platnou legislativou, která se týká archiválií, ta do jisté míry dává návod, proč jsou knihy z knihoven vyřazovány. Stát definuje kritéria archiválie a z toho vyplývající nutnost ji uchovat následovně: Kritériem výběru archiválií je trvalá hodnota dokumentu vzhledem k: a) době vzniku, b) obsahu, c) původu, d) vnějším znakům. (Zákon č. 499/2004 Sb. zákon o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů). Tato kritéria si dále představíme.

1. Vznik knihy

Knihy se do školy může dostat dvojím způsobem, a to jako dar, nebo cíleným nákupem. Již na samém počátku se otevírá zároveň cesta k vyřazení knihy. Nejprve se zaměříme na knihu jako dar. Jak jsem sama zažila a jak mi potvrdili i kolegové, během školního roku řada rodičů přinese do školy tašku či krabici s knihami, které byly vyřazeny při nějaké příležitosti z rodinných knihoven. Tyto knihy jen málokdy doputují do inventarizovaného školního fondu, a to proto, že mají buď problematický obsah, tj. nevyhovující pro výuku, že jsou tendenční vůči době vzniku, nebo mají nedostatečné vnější znaky (poškození). Zjednodušeně můžeme říci, že většinou se však jedná o autory a autorky a publikace, které nejsou již pro dnešní děti zajímavé. Ačkoliv je toto kritérium subjektivní, je kritériem hlavním. Co to znamená, když autor zajímavý není, jsem zjišťovala v rámci rozhovorů s učiteli.

Druhou variantou je cílený nákup knih, který podléhá vkusu konkrétního nakupujícího (nejčastěji pedagoga ČJ), výchovně vzdělávacím cílům. Zjednodušeně se dá říci, aby nová publikace splňovala tři kritéria: kultivovala vkus čtenáře, plnila výchovně-vzdělávací cíle a hlavně, aby byla natolik zajímavá, že bude čtenáře bavit. (Trávníček, 2017) Na to, abychom více kritéria pochopili, což posléze potvrdily i rozhovory s pedagogy, se musíme zaměřit na stručné dějiny cenzury.

2. Cenzura, pořizování publikací a kurikulární dokumenty

Jak cenzura ovlivňuje výběr knih při získávání publikací do knihoven základních škol si ukážeme na jedné zprávě z pokynu vedení Tyršovy základní školy: „*škol. knihovna – výpůjčky, časopisy – prosíme rodiče o dodání časopisů – obnovení knihovniček (zábavné, přírodovědné, vědecké, ... zvažte obsah – ne ekonomické, motoristické, apod...)*.“ Ačkoliv tato zpráva vypadá poněkud jako z divadelní hry Jára Cimrmana, modelově ukazuje uvažování o získávání publikací v praxi v české škole. Vymezuje publikace na přijatelné a nepřijatelné. Tedy to, co dělá i cenzura. Podívejme se nejprve na několik cenzurních modelů. Wikipedia definuje cenzuru jako: „*Cenzura je kontrola a omezování sdělování informací hromadnými sdělovacími prostředky, obvykle tiskem či dalšími veřejnými médii, ale i veřejnými proslovy, dopisy a podobně. Může být prováděna státem nebo jinými subjekty. Slouží pro udržení státního zřízení a integrity státu, a proto střeží uchování státní ideologie, státního či vojenského tajemství. Je využívána k prosazování společenských, stranických či jiných skupinových zájmů.*“ (Wikipedia, 2022)

Jestliže v našem historickém kontextu má cenzura jednoznačně negativní konotaci: „*Cenzura je mladší ze dvou ohavných sester - starší se jmenuje Inkvizice.*“ (Nestroy, 1956), historicky naopak sehrála důležitou roli. Jako první nám samozřejmě vytanou asi na mysli texty Index librorum prohibitorium a Koniášův Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající, případně různé zásahy cenzury v období totalit. (Wögerbauer a kol, 2014) Zároveň předstírat, že cenzura v oblasti školní literatury není, je naprosto iluzorní. Situace, alespoň v naší škole, připomíná spíše situaci z Harryho Pottera: „*Harry chvíli jen přecházel po knihovně, až došel k oddělení s omezeným přístupem. Už nějaký čas uvažoval o tom, jestli Flamel není právě tam. K tomu, abyste mohli nahlédnout do některé ze zakázaných knih, jste ovšem museli mít zvláštní povolení podepsané některým z učitelů, a on věděl, že ho nikdy nedostane. Knihy v oddělení s omezeným přístupem obsahovaly mocnou černou magii, která se v Bradavicích nikdy nevyučovala, a směli je číst jen starší studenti, kteří se zabývali obranou proti černé magii pro pokročilé.*“ (Rowlingová, 2015) Hlavní roli při nákupu a půjčování knih učitelem tak hraje přiměřenost věku. Tato praxe je obvyklá i na ostatních školách. Zde navíc hraje roli i tzv. literární kánon, chceme-li doporučená četba, nebo tolik adorovaná i proklínaná povinná četba.

Pro pořádek dodejme, že něco jako povinnou četbu stát po školách vůbec nevyžaduje, v rámcovém vzdělávacím programu uvádí: „*V Literární výchově žáci poznávají prostřednictvím četby základní literární druhy, učí se vnímat jejich specifické znaky, postihovat umělecké záměry autora a formulovat vlastní názory o přečteném díle. Učí se také rozlišovat literární fikci od skutečnosti. Postupně získávají a rozvíjejí základní čtenářské návyky i schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu. Žáci dospívají k takovým poznatkům a prožitkům, které mohou pozitivně ovlivnit jejich postoje, životní hodnotové orientace a obohatit jejich duchovní život.*“ (RVP ZV, 2021) Vzato tedy (ad absurdum), že v případě dostatečných prostor a finančních prostředků by škola mohla mít obří knihovnu, kde budou všechny knihy (vyjma těch v rozporu se zákonem č. 217 – Ohrožování výchovy mládeže) a každý žák si vybere. Z důvodů výchovně vzdělávacích však dochází k omezení výběru. Tento výběr se často shoduje s literárním kánonem. Učitel zpravidla vybírá ty knihy, na kterých se nejlépe ukazují literární znaky, nebo které jsou věku přiměřené. Ne vždy se ale tento výběr protíná s preferencemi žáků. Do výběru samozřejmě vstupují i preference a hodnoty rodičů. Literární kánon je věcí na nejvýše citlivou, protože první čtenářská zkušenost zásadně ovlivňuje jeho další vztah k četbě, jeho volbu autorů, konec konců řada lidí dokonce hovoří o tom, že nějaká kniha byla „jejich dětstvím“. (Trávníček, 2022). Takovou roli hrály pro některé generace např. Foglarovky, Harry Potter,

ale i třeba Deník Malého Poseroutky. Zároveň vjemy z tohoto období se nejsilněji zaznamenávají do paměti. (Buzan, 2017)

Současné seznamy doporučené literatury jsou tu obsáhlejší, tu se omezí na povinnou knihu, společnou četbu, naprostou volnost dává spíše méně škol. (Trávníček, 2017) Tento „předvýběr“ tak připomíná v podstatě typ cenzury v období antiky, kdy se uchovávaly z každého divadelního klání pouze tři nejlepší hry. (Stehlíková, 1991) Jestliže středoškolské vzdělávání a jeho výstupy jsou definovány literárním kánonem v podobě maturitní četby, u nás, na rozdíl od Polska (Egzamin ósmoklasisty, 2021), není literární kánon v kurikulárních dokumentech nijak vymezen. Jakkoliv se díla „klasiků“ (počínaje antickými autory, přes dílo Williama Shakespeara, až po Dostojevského) pro maturitní četbu naposledy zásadně v literárním kánonu obměňovala po sametové revoluci, v dětské literatuře je situace daleko dynamičtější. Jestliže učitelé, jakožto hlavní nákupčí literatury, vycházejí proměnám v trendech v dětské literatuře vstříc, nutně musí docházet k tomu, že v určitém čase přestanou být určití autoři čtení a z knihovny půjčování. V případě dětské literatury došlo k poslední velké obměně v roce 1989, kdy byli vyřazeni z knihoven Malí Bobšové, Pavlíci Morozovové a další. Ale ani v té době nevznikl žádný seznam „Libri prohibiti“. Došlo ale k obměně „čítankových autorů“. Je pravdou, že porevoluční nepřeborné množství literatury relativizovalo onu „čítankovost“ tak, (Hruška, 2008) že si dnes řada učitelů na místo čítanek vytváří vlastní materiály. Vraťme se ale k samotné otázce, zda je v pořádku, když stát či zřizovatel zasahuje do toho, jaké publikace se mají ve školních knihovnách objevit. Tato mince má dvě strany, zatímco Polsko má přijatý zákon o školních knihovnách, kde je i striktně stanoveno, jak stát potažmo vojvodství či zřizovatel mají povinnost při škole zřídit knihovnu i se stálou pozicí knihovníka, (Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, 1997.) Česká republika tímto zákonem nedisponuje. Proto míra svobody při nákupu knih v Polsku je daleko více řízena úřady, které jako hlavní plátce nepřímo rozhodují o zakoupených publikacích. V České republice spočívá svoboda nákupu na učiteli, ale jen potud, pokud má škola sama o sobě na nákup peníze. Nabízí se tak paralela se starou anekdotou, že „český pes si běhá do Polska svobodně štěknout a polský se běhá do Čech nažrat“. V případě školních knihoven je tato anekdota dodnes platná jen obráceně.

3. Orientace v nepřeborném moři literatury

Zorientovat se v takovém nepřeborném prostoru literatury, kde se vyskytuje literatura kvalitní, ale i nekvalitní (už samo toto označení je velmi relativní), je velmi složité. Učitelé, pokud se sami aktivně neorientují v literárním prostoru, mají několik variant, jak obměňovat či

doplňovat literární obsah knihovniček či jak aktualizovat kánon seznamů „doporučené četby“. První možností je „opisovat“ a inspirovat se u dalších kolegů či veřejných knihoven (např. Knihovna Jiřího Mahena pro své čtenáře pravidelně vytváří čtenářské rozhodovací stromy) či další čtenářské pořady (Např. Listování Lukáše Hejlíka), další možností je aktivně sledovat literární proces, např. výsledky Magnesie Litery, či pro klasický kánon využít nemnoho příruček. (Mandys, 2013), v neposlední řadě jsou to pak soutěže, které zároveň propagují současnou literaturu pro děti a mládež, např. Soubor čtenářů. Všechny tyto možnosti představují doporučení, které utváří výbavu knihovniček, logicky ale vyvstává otázka, jak knihy vyřazovat. Vyřazování, jak už bylo uvedeno, má většinou ten důvod, že začne docházet místo. Pak přichází na řadu vyřazování knih, obvykle jsou vyřazovány ty nejstarší, nebo ty nejméně půjčované, nebo ty, které jsou v knihovničce nejvícekrát. Vyřazování a zařazování nových knih lze přirovnat k neustálému akčnímu výzkumu, zařazení, nebo vyřazení knih vždy vyvolá nějakou reakci a změnu situace, na základě, které učitelé pro příště korigují nákup dalších knih.

6.2 Použité výzkumné metody

Data použitá ve výzkumu jsem shromažďovala několika způsoby.

V rovině kvalitativní jsem využila metodu interview. Jedná se o metodu shromažďování dat, která spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumníka a respondenta (Chráska, 2016). Pomocí této metody jsem u vybraných pedagogů zjišťovala kritéria vedoucí k vyřazení knih ze školní knihovny. Tito pedagogové byli přímými účastníky selekce knih, a byli k této činnosti vyzváni vedením školy na základě jejich aprobace (učitelé českého jazyka 2. stupně ZŠ a učitelé 1. stupně ZŠ). Rozhovor byl realizován pomocí otevřených otázek. Zaměřen byl zejména na mechanismy vedoucí k výběru knih k vyřazení. Jednalo se tedy o polostrukturovaný rozhovor. Ačkoliv jsem měla otázky předpřipravené, vždy jsem se doptávala v závislosti na odpovědích. Zde jsem použila základní sestavu otázek, od nichž jsem se případně i odchylovala.

1. O jaké knihy je nejčastěji zájem mezi žáky-čtenáři?
2. Podle jakého klíče byly knihy ve školní knihovně vyřazovány?
3. Jak vy osobně vnímáte vyřazování knih z knihovny?
4. Jaké knihy jsou ve školní knihovně podle vás nadbytečné a jaké naopak chybí?
5. Jaké knihy při nákupu preferujete a kdo knihy platí?
6. Jak utváříte vy svůj literární kánon?
7. Využíváte vyřazené knihy dále ve vzdělávacím procesu?

Tyto základní otázky jsou případně ještě doplněné o doplňující otázky a zkoumavé otázky, jednorázové otázky, tedy otázky, které vyjadřují vztah mezi tazatelem a respondentem, nebylo třeba zařazovat, neboť s kolegy se znám.

Další formou kvalitativního výzkumu, kterou jsem použila, byla metoda pedagogického pozorování. Jde o nejstarší metodu využívanou při práci s žáky či studenty. Rozlišováno bývá pozorování krátkodobé a dlouhodobé. (Švaříček, 2007) Pro účely své práce jsem použila pozorování krátkodobé a zaměřila jsem se na několik jevů:

1. zaujetí obalem knihy a jejím obsahem
2. diskuze se spolužáky o knize
3. zábrany zničit knihu a použít ji k dalšímu zpracování
4. míru zaujetí žáků při tvořivých činnostech s knihami
5. věk žáků
6. pohlaví žáků

Ke sběru dat o vyřazených knihách jsem použila metodu uspořádání dat a sestavila tabulky četností. Data jsem zapisovala a analyzovala pomocí počítačového programu Microsoft Excel a graficky znázornila strukturu složení výběrových souborů. Výsledky jsem zobrazila pomocí výsečových a sloupcových grafů.

6.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum byl realizován na vybrané základní škole. Konkrétně se jednalo o Tyršovu základní školu v Brně. Výzkumný soubor byl tvořen rozhovory s pedagogy, kteří byli pověřeni výběrem knih k vyřazení ze školní knihovny. Proměnnými v tomto případě byly věk učitelů, jejich aprobace, znalost obsahu školní knihovny, vztah k tvořivým činnostem a výuce pracovních činností, jejich slovní zásoba a schopnost vyjádřit své pocity.

Skupiny žáků pak byly vybrány výběrem skupin, konkrétně výběrem školních tříd. Zde byl použit výběr záměrný vzhledem ke skutečnosti, že ve vybraných třídách předmět pracovních činností vyučují. Při svém výzkumu jsem pracovala s reprezentativním vzorkem jedinců – žáky 3. a 5. třídy ZŠ.

Knihy předložené žákům byly z celkového objemu vyřazených knih vybrány náhodným výběrem, konkrétně technikou náhodných čísel. Všem vyřazeným knihám bylo přiřazeno pořadové číslo a z nich bylo následně vybíráno pomocí kalkulátoru s funkcí RND (random). Jednalo se o výběr bez vracení zpět do základního souboru, jelikož z vybraných knih žáci následně tvořili.

U žáků jsem při tvořivých činnostech s knihami pozorovala několik výše zmíněných proměnných v závislosti na věku a pohlaví žáků, se kterými jsem pracovala.

6.4 Zpracování výsledků

Získaná data o vyřazených knihách jsem zpracovala a vyhodnotila pomocí programu Microsoft Excel.

Výsledky rozhovoru jsem zaznamenala na záznamník a následně zpracovala pomocí metody klíčových slov a otevřeného kódování, ta spočívá v tom, že pro určité tematické okruhy jsou určeny kódy, které řadí sdělení do kategorií. (Šedřová, 2005)

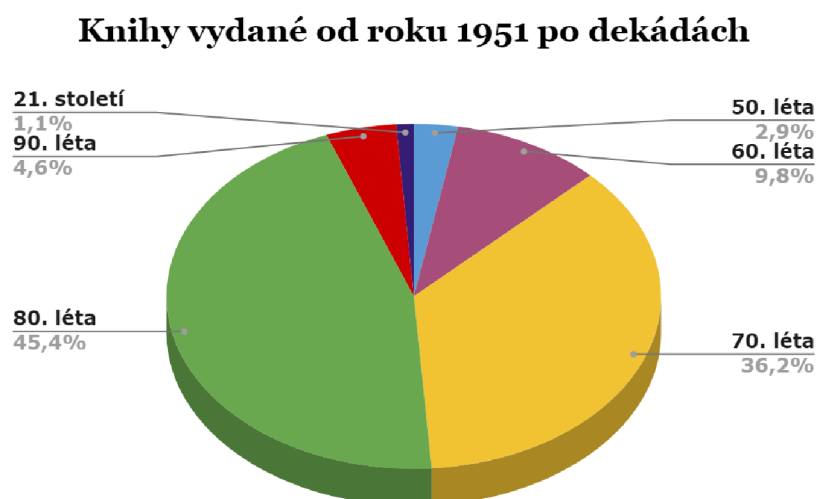
Výsledky pozorování jsem zapsala a vyhodnotila pomocí numerické posuzovací škály.

Pro interpretaci výsledků jsem použila grafy výsečové a grafy sloupcové.

6.4.1 Sledované proměnné u vyřazených knih

Rok vydání vyřazených knih

Do tabulky jsem pořizovala data o jednotlivých titulech. Jedním ze sledovaných kritérií byl rok vydání knihy. Mezi vyřazenými knihami byly tituly vydané od roku 1951 do roku 2000. Četnost dle roku vydání jsem do grafu zaznamenala po dekadách. Nejvíce zastoupeny byly tituly vydané v 80. letech 20. století (45,4 %), následovaly tituly ze 70. let 20. století (36,2 %). V mnohem menší míře pak byly zastoupeny tituly vydané v 60. letech 20. století (9,8 %) a v 90. letech 20. století (4,6 %). Tituly z 50. let 20. století byly zastoupeny v nejmenší míře (2,9 %) společně s tituly vydanými v 21. století (1,1 %).

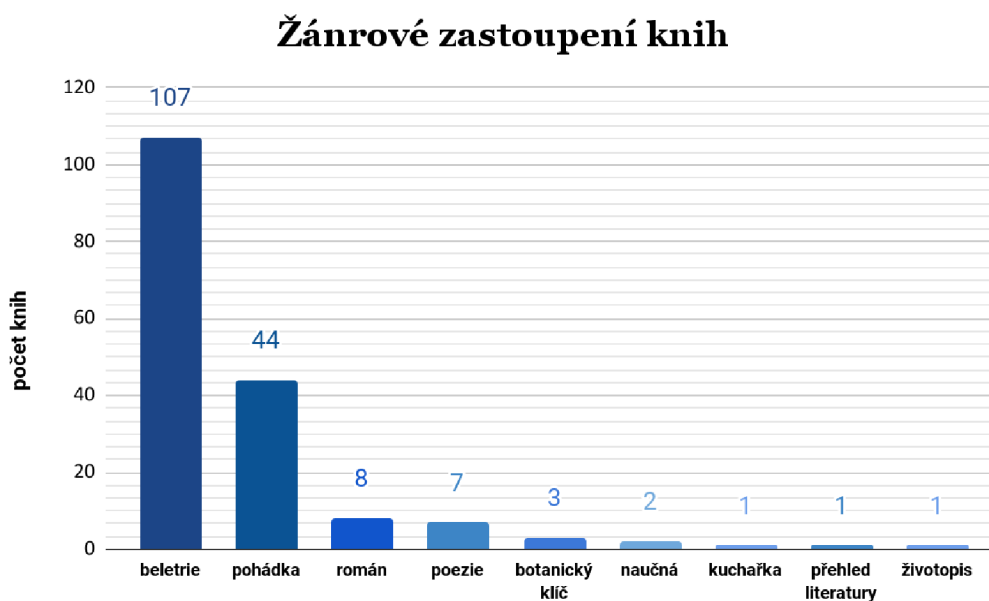

Graf 1: Rok vydání vyřazených knih

Nutno však podotknout, že některé tituly byly vyřazovány po více kusech, menší počet daného titulu byl např. ponechán v knihovně nadále a větší počet byl vyřazen. Takto tomu bylo u více titulů. Jednalo se zpravidla o knihy tematicky aktuální v danou dobu vydání, méně či sotva aktuální však v době současné a také o tituly, u nichž nebyly zaznamenány žádné výpůjčky.

Žánrové zastoupení vyřazených knih

Dalším sledovaným kritériem u vyřazených knih byl žánr daných titulů. Mezi vyřazenými knihami byly nejhojněji zastoupeny beletrie (107 ks), která byla pravděpodobně do knihovny pořizována v největším množství. Hned za beletrií následoval žánr pohádka (44 ks). Nejméně vyřazovaným žánrem byl román (8 ks), poezie (7 ks), botanický klíč (3 ks), naučná literatura (2 ks), kuchařka (1 ks), přehled literatury (1 ks) a životopis (1 ks). Zastoupení vyřazených titulů dle žánrů však zcela koresponduje s žánrovým rozložením knihovny Tyršovy základní školy obecně.

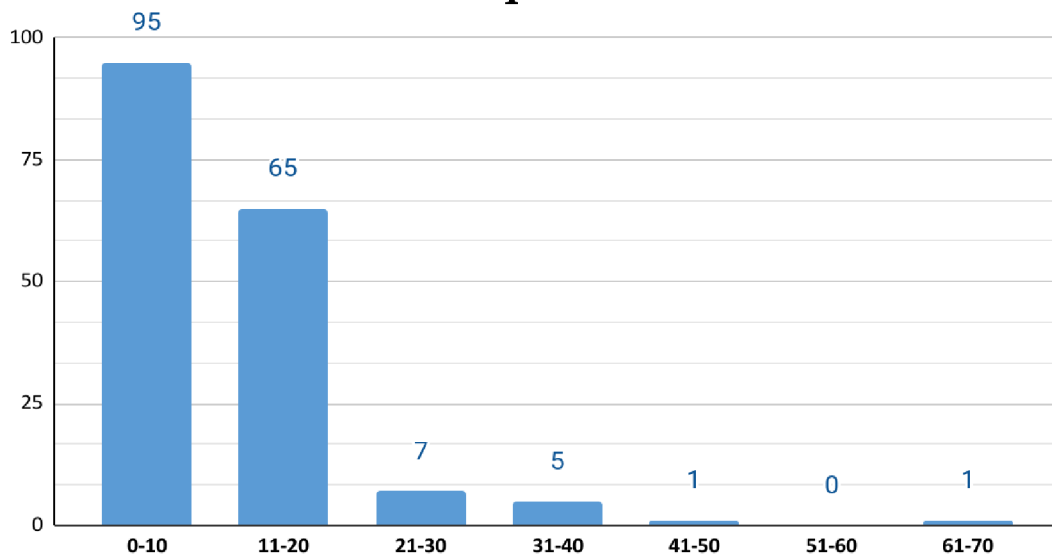

Graf 2: Žánrové zastoupení vyřazených knih

Rozložení vyřazených knih dle sazby písma AA

U všech vyřazených titulů byla použita sazba písma AA. Nejhojněji zastoupeny byly tituly se sazbou písma AA 0-10 (95 ks) a AA 11-20 (65 ks). Tituly se sazbou písma AA 21-30 (7 ks), AA 41-50 (1 ks), AA 51-60 (0 ks) a AA 61-70 (1 ks) byly mezi vyřazenými knihami zastoupeny v malé míře.

Sazba písma AA

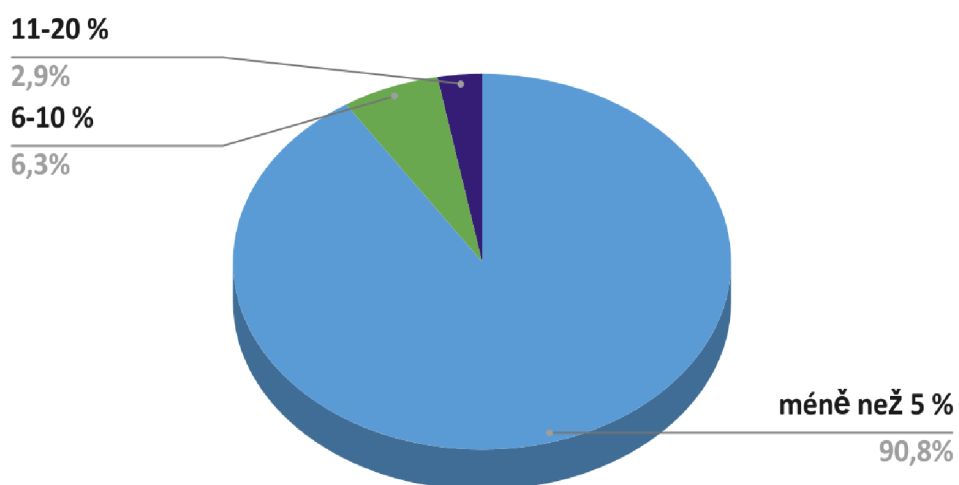

Graf 3: Rozložení vyřazených knih dle sazby písma AA

Procentuální podíl ilustrací ve vyřazených knihách

Poslední sledovanou proměnnou u vyřazených titulů bylo procentuální zastoupení ilustrací. V největší míře byly zastoupeny knihy s méně než 50 % ilustrací (90,8 %), což koresponduje s obecně platným pravidlem oblíbenosti ilustrovaných knih u dětí. V malé míře byly zastoupeny knihy s 6-10 % ilustrací (6,3 %) a nejméně pak knihy s 11-20 % ilustrací (2,9 %).

Procentuální podíl ilustrací v knihách

Graf 4: Procentuální podíl ilustrací ve vyřazených knihách

6.4.2 Analýza interview

Otázka č. 1: O jaké knihy je nejčastěji zájem mezi žáky-čtenáři?

Otázka č. 2: Podle jakého klíče byly knihy ve školní knihovně vyřazovány?

Otázka č. 3: Jak vy osobně vnímáte vyřazování knih z knihovny?

Otázka č. 4: Jaké knihy jsou ve školní knihovně podle vás nadbytečné a jaké naopak chybí?

Otázka č. 5: Jaké knihy při nákupu preferujete a kdo knihy platí?

Otázka č. 6: Jak utváříte vy svůj literární kánon?

Otázka č. 7: Využíváte vyřazené knihy dále ve vzdělávacím procesu?

6.4.3 Shrnutí interview

Při čtení rozhovorů se vraťme k hypotézám, které jsem si formulovala na počátku výzkumu. Názor pedagogů reprezentuje 5 pedagogů. Jedná se o pedagogy prvostupňové i druhostupňové, druhostupňoví jsou v rozhovorech zejména proto, že na řadě akcí spolupracují s 1. stupněm, také se podílí hodně na obnovování knižního fondu, na inventarizaci i na vyřazování. Někteří také učí výtvarnou výchovu a pracovní činnosti na prvním stupni. Výzkumné předpoklady byly stanoveny následující:

- 1) Vyřazovány byly knihy vydané zejména před rokem 1989 s malým podílem ilustrací.
- 2) Učitelé jsou nositeli myšlenky, že se knihy neničí, a proto budou pociťovat zábrany vyřadit je ze školní knihovny a postoupit je k dalšímu zpracování žáky.
- 3) Přístup žáků 1. stupně ZŠ k tvořivým aktivitám s knihami se nebude ve sledovaných kritériích výrazně lišit od přístupu k tvořivým aktivitám s využitím běžně používaných materiálů.

K 1. výzkumnému předpokladu si stanovme tyto kódy, které v případě učitelů nám tyto hypotézy buď potvrdí, a nebo vyvrátí: ilustrace, tematika, 1989

Ilustrace vidí jako klíčové všichni učitelé, mezi výpověďmi se objevuje slovo komix, také jsou zmiňovány nakladatelství Meander, Host a Baobab, které jsou u dětských knih výtvarnou stránkou pověstné. „Potřebovali bychom více obrázkových knížek, hodně je zaujal třeba Nick a Věra od Petra Síse, neřešili délku, ale příběh.“ „Naopak co vyloženě chybí, jsou současné velmi kvalitní knihy z produkce Baobabu, Meandru, historické komixy a další výtvarně hodnotné knihy, tady to ale padá na penězích.“ Výtvarná stránka je tedy důležitá, i starší

zmiňované knihy jako je např. Děti z Bullerbynu s ilustracemi Heleny Zmatlíkové, nebo Mach a Šebestová s ilustracemi Adolfa Borna jsou na první pohled zapamatovatelné.

Ilustrace ale nejsou jediným ukazatelem. Rozhoduje i téma knihy a jeho hlavní hrdina. „*Ted' mám na mysli Harryho Pottera, kluci, kteří chodí do skautu podobně prožívají Foglarovky, ale i Děti z Bullerbynu, nebo Mach a Šebestová.*“ Právě Harry Potter je ukázkou toho, pomineme-li ilustrované nejnovější vydání, že i kniha bez ilustrací může díky tématu i díky filmu strhnout čtenáře i více než dvacet let od vydání. Naopak složité téma a nemožnost se identifikovat s hlavním hrdinou představuje problém u knihy i s kvalitními ilustracemi. „*U některých, už ne příliš čtených jsme nechali jedno vydání, to nejhodnotnější, například Gulliverovy cesty s ilustracemi Vladimíra Fuky z roku 1968.*“

Skrze téma se dostáváme i k ukazateli a milníku roku 1989. Tento milník je zajímavý v otázce literatury pro mládež: „*A pak hodně ty divčí romány, podle mě takový Stanislav Rudolf už je absolutně mimo...*“ Tomu napovídá i další tvrzení: „*Knihy odvahy a dobrodružství, ty si pamatuji z dětství, ale dnešním dětem už moc neřeknou.*“ Přesto ale knihy pro menší děti zůstávají stálíci, ať už je řeč o dětech z Bullerbynu, nebo o Foglarovkách. Zejména ale knihy od Jaroslava Foglara jsou navázány na fenomén skautingu. „*Kluci, kteří chodí do skautu, podobně prožívají Foglarovky.*“ Velmi často také výběr knih ovlivňuje samotná tematika hodin, nebo školního roku. „*A samozřejmě je tu jedna jistota, vždy se 3. B se musí dělat Mach a Šebestová.*“ Rok 1989 je tedy ukazatelem spíše u literatury pro mládež, sečteme-li ale všechny kódy, můžeme potvrdit hypotézu, že nejčastěji vyřazovanými knihami jsou knihy s malým počtem ilustrací, dobově tematicky omezené vydané před rokem 1989.

K 2. výzkumnému předpokladu si stanovme tyto kódy: vyřazování, kánon a preferované knihy

Zaměříme-li se na samotné vyřazování, dočteme se u jednotlivých pedagogů toto: „*Vyřazování z knihovny mi nevadí, je to přirozený proces. Když je v knihovně knih hodně, paradoxně dětem zhoršuje možnost výběru.*“ Jako nezbytný proces až na jednu výjimku považují všichni učitelé. „*Jakékoliv vyhození i sebehorší knihy vnímám bolestivě.*“ Učitelé nemají problém vyřazovat, na druhé straně knihy nechtějí vyhazovat. Uvědomují si také rychlou proměnlivost knižního trhu a zájmu dětí: „*Záleží na tom, co je právě „in“, rychle se to mění, takže nakupovat jména, která se osvědčila, moc nefunguje.*“

Kánon a preferované knihy

Zároveň učitelé vidí problém v tom, že v knihovně je spousta knih, které žáky již nebaví, ale že knihovnu nejde obměňovat podle požadavků, to řeší svými knihami, ze kterých kopírují ukázky: „Nakupuji si knihy, které v létě přečtu, a zaujaly mě.“ „Já rád používám i brakové texty jako např. knihy Andrzeje Pilipiuka, nebo Černou sanitku a takové škváry. Ty si ale nosím a kopíruji ze své knihovny.“ „Preferuji současnou literaturu.“ Kánon učitelé pak vytváří na nižším stupni buď podle „osvědčených autorů (spíše ti starší), mladší pak podle své čtenářské zkušenosti. „Jak už jsem řekla, mám svoje oblíbené autory a autorky, na které mám navázanou řadu aktivit. Obecně svoje třídy provádím skrze jednu knihu celý školní rok.“ „V 8. a 9. ročníku jsme limitováni ŠVP, tudíž učíme autory dle období podle literárního kánonu maturitní četby, na druhé straně v 6. a 7. třídě nás limitují pouze některé žánry, které máme probrat, takže tady můžeme úplně všechno.“ Většinou si procházím knihy podle tématu a přečtu si je a podle toho to pak používám v hodině, snažím se, aby ty knihy byly přínosné pro danou věkovou kategorii.“ Kánon je tedy velmi individuální, všeobecně u nás uznávaný kánon se však formuje v 8. a 9. ročníku, s ohledem na další studium, napříč generacemi se však objevují knihy autorů ověřených cenou Hanse Christiana Andersena (Lindgrenová, Říha, Sís), případně autoři klíčoví pro subkultury, např. pro skauty (Foglarovky).

Ke 3. výzkumnému předpokladu si stanovme tyto kódy: aktivity s knihami, materiál, předměty

Jestliže na 1. stupni jsem u většiny aktivit používala knihy jako materiál ,který by mohl být zastupitelný i jiným druhem papíru, pro kolegy na 2. stupni, jak vyplynulo z rozhovorů, hrála kniha při aktivitách ještě výraznější roli. “Dělali jsme práci s písmem a textem a chci to použít také na začernovací poezii.” Uvedla kolegyně učící 6. a 7. třídu, kolega, který učí češtinu ve stejných ročnících ji doplnil: “Tím, že jsem učil pracovní činnosti, zkoušeli jsme knihy různě ničit, vylepšovat, stavět z nich, oblepovat další předměty. Také je rád používám jako materiál pro práci s jazykem, jako montáž a hlavně pro milovanou Recykliteraturu. Toto druhotné použití mně vlastně nevadí, u některých podle mě špatných autorů pociťuji i jistou rozkoš a černý humor, když jejich knihy vylepšuji. Zaujalo mě, že některé knihy jako např. Jak Vítek cestoval měly i pro druhostupňové žáky nostalgický přívdech.” Jako prostý materiál knihy využívali kolegové v zájmových kroužcích v rámci školy: “Část vyřazených knih jsem použil na vytváření historických obléhacích strojů jako materiál.” Ale i na prvním stupni jsme s kolegyní využily knihy při výuce mluvnice jako jazykový zdroj: “Vyřazené knihy jsem

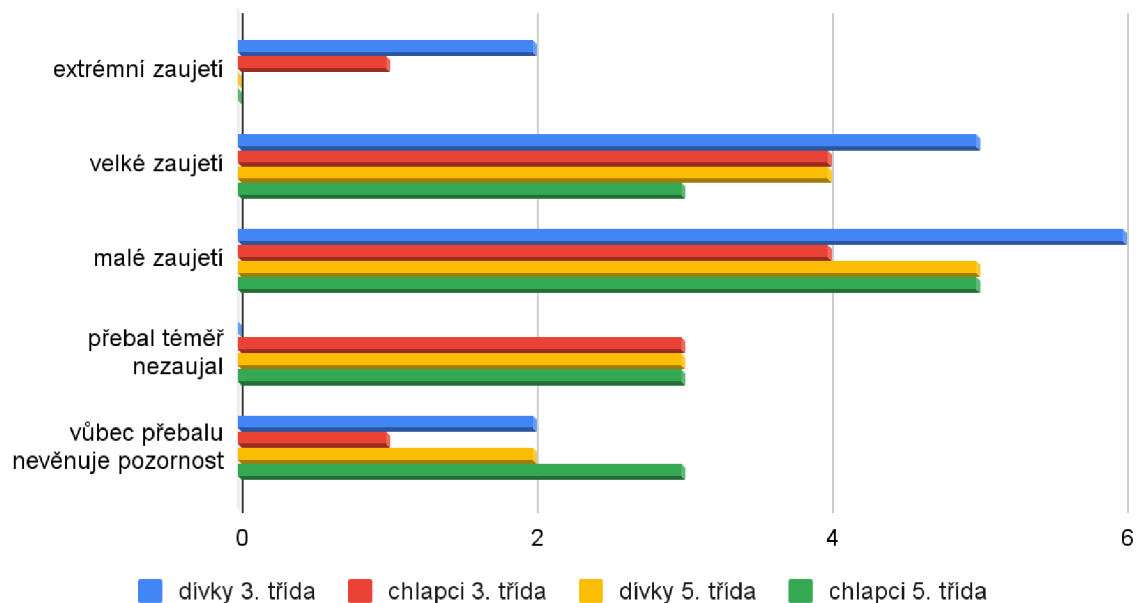
hlavně použila ve výtvarné výchově na výrobu ozdob, nebo i na práci s textem, třeba aktivita s vyřezáváním slov, nebo s hledáním vyjmenovaných slov.” Pro určité kolegy však není prostor v hodinách češtiny, zejména na vyšším stupni: “Moc ne, protože v 8. a 9. třídě je toho k probrání hodně a tlačí i přijímačky.” Pro zhodnocení výzkumných předpokladů můžeme tedy tvrdit, že na vyšším 2. stupni není příliš prostor pro recyklaci knih. Na druhé straně, jak na vyšším 1. stupni, tak na nižším 2. stupni slouží knihy k aktivitám, které umožňují jen a pouze knihy. Ať už to je Recykliliteratura, začerňovací poezi, výuka vyjmenovaných slov... Je otázkou, zda děti materiál vnímají jako každý jiný. Na druhém stupni tomu již tak pravděpodobně není. Na základě odpovědí však nelze tento výzkumný předpoklad spolehlivě potvrdit ani vyvrátit. Učitelé vnímají materiál jako specifický ve vztahu ke zvoleným aktivitám, zvolené aktivity pak mohou determinovat i vnímání dětí. To je ale již příliš složitý konstrukt potvrzení této hypotézy.

6.4.4 Analýza pozorování

Zaujetí přebalem knihy a jejím obsahem

Žáci si vylosovali jednu z vyřazených knih a sledovala jsem, do jaké míry je zaujal obal či obsah. U některých žáků jsem pozorovala velkou netrpělivost (5 žáků), zájem zpočátku nevzbuzovaly knihy jako takové, ale aktivita losování. Jelikož šlo většinou o knihy pořízené před mnoha lety, většina z nich byla opatřena obalem a tudíž přebal knihy byl skrytý. Žáci si knihu z obalu vybalili (23 žáků) a někteří byli zklamaní, že není obal barevný či ilustrovaný, jak jsou zvyklí z novějších knih. Někteří komentovali zbarvení stránek (7 žáků), většinou byly zažloutlé, a to žáci hodnotili z větší části negativně, nelíbil se jim zápach (2 žáci), který se z knih dlouho uložených v suterénní knihovně linul. Listovali knihou a hledali ilustrace (29 žáků), ty byly většinou černobílé, ale i barevné. Zajímavé bylo, že zda je ilustrace černobílá či barevná nebylo pro žáky až tak podstatné jako fakt, zda kniha obsahuje ilustrací větší či menší množství. Některé ilustrace vyobrazovaly výjevy, kterým žáci nerozuměli, dotazovali se tedy na ně (3 žáci). Porovnávali si navzájem (12 žáků), jak starou knihu před sebou mají (dle data vydání) a kolik má jejich kniha stran oproti ostatním spolužákům (11 žáků). Někteří si přečetli i pár řádků, ale takových žáků bylo zejména ve 3. třídě malé množství (4 žáci). Tento fakt si vysvětluji nižší mírou čtenářské gramotnosti oproti žákům 5. třídy. Ti se začali do obsahu ve větším počtu (12 žáků). Někteří žáci, jak ze 3. třídy, tak z 5. třídy dokonce projevíli zájem vzít si některou z vyřazených knih domů (2 žáci).

Zaujetí přebalem knihy a jejím obsahem

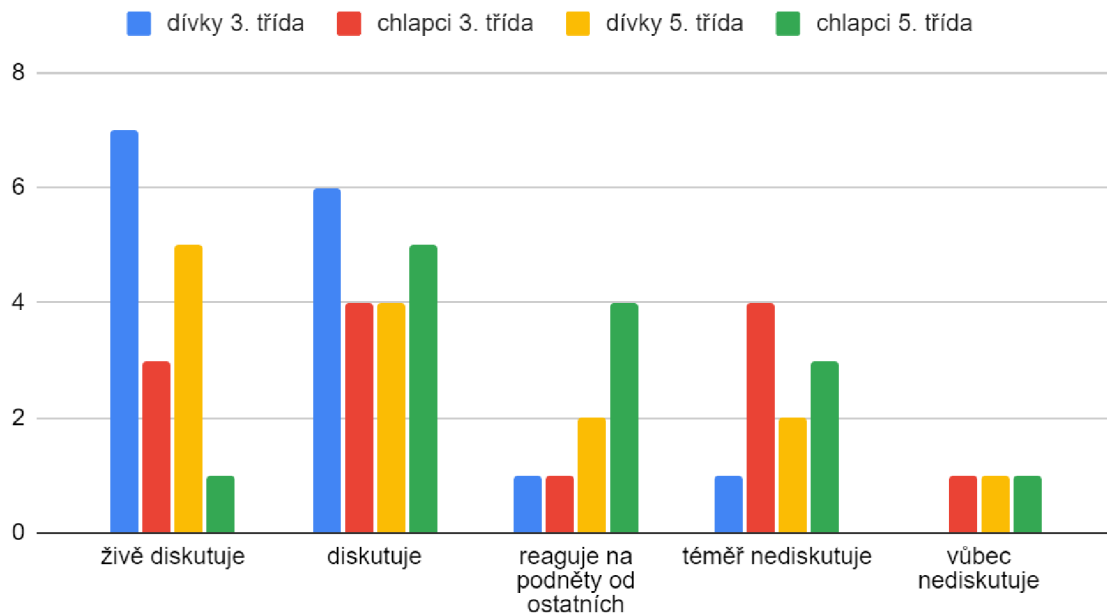
Graf 5: Zpracování dat zaznamenaných v průběhu pedagogického pozorování - míra zaujetí přebalem knihy a jejím obsahem

Diskuze se spolužáky o knize

Zajímalo mne, zda kniha podnítí žáky ke vzájemné komunikaci, zda vzbudí mezi spolužáky diskuzi. Někteří z nich debatovali velmi živě (16 žáků), až hlasitě (6 žáků), chtěli si knihy mezi sebou navzájem směňovat (8 žáků). Naopak několik žáků (3 žáci) o knize, kterou si vylosovali, nevedlo diskuzi žádnou a zcela mlčeli. Všimla jsem si, že knihou nicméně listovali a zaujati byli, neměli však potřebu činnost komentovat.

Od kolegy, učitele českého jazyka z 2.stupně, který vyřazené knihy k nejrůznějším aktivitám využívá, jsem získala informaci, že žáci starší, druhostupňoví, mezi vyřazenými knihami našli titul, který četli v 1.třídě a ten mezi nimi vyvolal také živou diskuzi.

Diskuze se spolužáky o knize

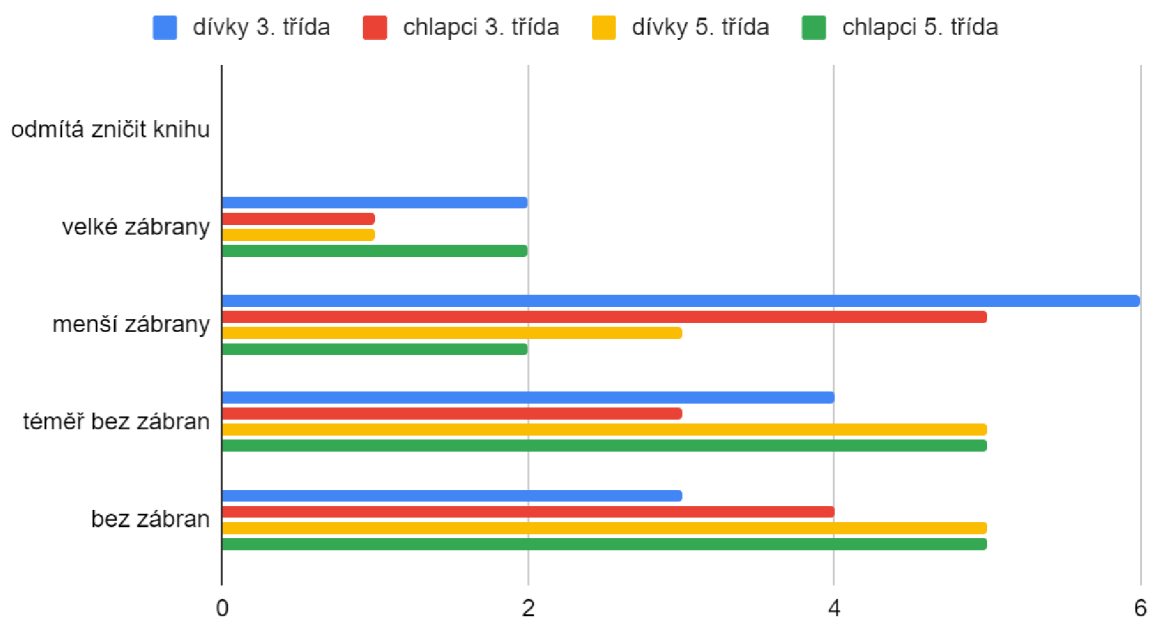
Graf 6: Zpracování dat zaznamenaných v průběhu pedagogického pozorování - diskuze se spolužáky o knize

Zábrany zničit knihu a použít ji k dalšímu zpracování

Děti jsou z domu a také ze školy většinou vedeny k myšlence, že kniha je věc, se kterou se zachází s náležitou opatrností. Tato skutečnost mohla představovat významnou překážku při tvořivých aktivitách právě z materiálu, jako jsou knihy. Očekávala jsem, že tento argument uslyším ve velké míře právě z úst žáků. Faktem však je, že u většiny žáků jsem nepozorovala výrazné zábrany (50 žáků), měli-li knihu použít jako výchozí materiál pro tvoření. Bylo to pro mne překvapující zjištění, které může souviset s poklesem oblíbenosti čtení jako aktivity u dětí mladšího školního věku. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že právě u mladších žáků se často projevuje velká důvěra žáka v pokyny učitele, a je-li učitel vnitřně přesvědčen o smysluplnosti dané aktivity, je schopen toto zapálení přenést také na žáky.

I toto hledisko jsem konzultovala se svým kolegou z 2. stupně, a ten naopak zaznamenal u několika starších žáků neskrývané potěšení z možnosti druhotného zpracování knihy. Bylo zjevné, že tito žáci žádné zábrany zničit knihu neměli.

Zábrany zničit knihu a použít ji k dalšímu zpracování

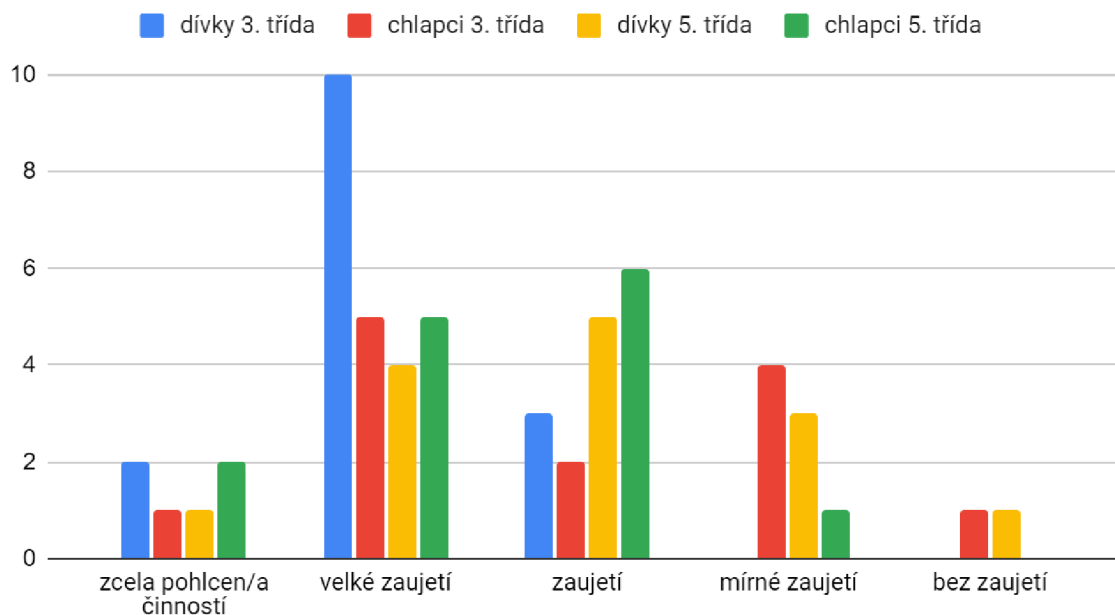
Graf 7: Zpracování dat zaznamenaných v průběhu pedagogického pozorování - zábrany zničit knihu a použít ji k dalšímu zpracování

Míra zaujetí žáků při tvořivých činnostech s knihami

Pokusila jsem se sledovat míru zaujetí žáků při tvořivých činnostech s knihami. Zaznamenala jsem rozdílnou míru zaujetí od extrémního zaujetí (2 žáci), kdy si někteří z nich vyžádali materiál také s sebou domů, aby mohli v tvoření pokračovat a následující den mi dokonce i přinesli ukázat množství výrobků z domu, až po velmi nízkou míru zaujetí. Při první aktivitě s tímto materiálem byla míra zaujetí nejvyšší, jednalo se o něco nového, neotřelého a atraktivního. U další aktivity u některých žáků míra zaujetí klesala a v jednom případě jsem dokonce zaznamenala komentář: “Hlavně ať už netvoříme nic z knížek”.

Míra zaujetí byla ovlivněna také náročností dané aktivity. Zejména u aktivit s vyšší potřebou soustředění bylo zaujetí žáků vyšší. Někteří žáci nebyli schopni dosáhnout požadovaných cílů a u nich míra zaujetí v průběhu činnosti strmě klesala (2 žáci).

Míra zaujetí žáků při tvořivých činnostech s knihami

Graf 8: Zpracování dat zaznamenaných v průběhu pedagogického pozorování - míra zaujetí žáků při tvořivých činnostech s knihami

6.4.5 Výsledky pozorování

Pedagogické pozorování jsem provedla ve dvou třídách, jedné 3.třídě (1.období) a v jedné 5.třídě (2.období). Celkem se pozorování zúčastnilo 56 žáků, 29 dívek a 27 chlapců.

Žáci si vylosovali některou z vyřazených knih, se kterou dále pracovali. Knihy si losovali postupně, tudíž bylo zajímavé pozorovat, jak reagují na danou knihu i jak reagují ostatní, kteří ještě žádnou knihu v ruce neměli. Část z nich projevovala neskrývaný zájem a ihned hlasitě debatovala se spolužáky.

Přebal a obsah knihy ve větší míře zaujal dívky než chlapce, a to jak ve 3.třídě, tak v 5.třídě. Extrémní zaujetí jsem zaznamenala u 2 dívek a 1 chlapce, velké zaujetí u 9 dívek a 7 chlapců, malé zaujetí u 11 dívek a 9 chlapců, 6 chlapců a 3 dívky přebal a obsah téměř nezaujal a ani jednomu z těchto kritérií nevěnovalo pozornost celkem 8 žáků.

S první pozorovanou skutečností úzce souvisela také druhá - diskuze se spolužáky o knize. Zajímavý výsledek jsem zaznamenala v rozdílnosti mezi dívkami a chlapci - nejvíce o knize diskutovaly dívky mladší, ze 3.třídy (13 dívek) a dívky starší z 5.třídy (9 dívek). Chlapci ze 3.třídy diskutovali v 7 případech a chlapci z 5.třídy v 6 případech. Na podněty

ostatních reagovalo 8 žáků z celkových 56 a téměř nebo vůbec nediskutovalo 13 žáků. Dá se tedy říci, že ve větší míře knihy mezi dětmi diskuzi vyvolaly a pravděpodobně mohou představovat jeden z nástrojů pro rozvoj vzájemné komunikace mezi spolužáky.

Děti bývají často činností zcela pohlceni a také v průběhu tvořivých aktivit s knihami jsem tuto skutečnost u některých žáků zaznamenala. Třída jakoby ztichla a bylo zřejmé soustředění na právě probíhající činnost. Zaujetí či vysoké zaujetí jsem zaznamenala u 12 dívek a 6 chlapců ze 3. třídy a u 5 dívek a 7 chlapců z 5. třídy. Zaujetí činností či mírné zaujetí jsem pozorovala u 24 žáků. Zcela bez zaujetí pracovali 2 žáci z celkových 56. Toto rozložení představuje rozložení srovnatelné s jinými tvořivými činnostmi, které s žáky běžně provádím. Je tedy pravděpodobné, že míra zaujetí v tomto případě neodrážela skutečnost, že žáci pracují s novým, dosud nepoznaným materiálem, pro někoho bylo tvoření z knih neotřelé a byli zaujati ve větší míře, naopak někteří žáci nedokázali najít cestu, jak přijmout tento materiál a ztotožnit jej s jakýmkoliv doposud známým a vyzkoušeným materiálem. Tato skutečnost pro ně mohla představovat překážku v práci se zaujetím.

Poslední sledovanou proměnnou při pozorování byly zábrany žáků použít knihu jako výchozí materiál k dalšímu tvoření. Dospěla jsem k závěru, že zcela či téměř bez zábran použilo knihu celkem 34 žáků, což pro mne představuje poměrně vysoké číslo vzhledem k tradici knihy ochraňovat. Toto číslo může však naopak představovat touhu žáků po nových aktivitách a po práci s novými materiály. Menší či větší zábrany projevilo celkem 22 žáků a z celkového počtu 56 žáků neodmítnul knihu zničit ani jeden. Přesto jsem zábrany zničit knihu pozorovala spíše u žáků 3. třídy než u žáků 5. třídy. Toto zjištění může souviset s oblibou čtení a knih celkově mezi staršími žáky, což jsem komentovala již v kapitole 6.4.4.

6.5 Shrnutí výsledků

Fenomén recyklování literatury je do jisté míry specifický fenomén. Ačkoliv jsem pečlivě hledala, nenašla jsem nikde relevantní srovnávací studii. Když jsem přemýšlela proč, odpovědi jsem se dočkala částečně na internetu a částečně od kolegy. Na internetu jsem našla celou řadu článků o vyřazování kontroverzních knih ve školních knihovnách v USA, o těchto autorech již byla řeč. Tyto knihy jsou vyřazovány “v tichosti”, proto pro proces tvoření nemohou být použity, neboť by se stalo přesně to, co popisuje Vladimír Macura (2008), kdy si vyřazené a vyhozené knihy “náhodou” rozpůjčovali a ztratili čtenáři, nebo se před skartací “ztratily” přímo se sběrných surovin. Kolega češtinář doplnil z našeho prostředí svoji historku, kdy na bývalém působišti při probírání látky o reportáži rozdal žákům deník Metro, volně šířený na ulici: *“No a jak jsem jim to rozdal, a oni si tím začali listovat, nedošlo mi, že*

vzadu bývají někdy erotické inzeráty, toho jsem si všiml až když bylo pozdě... Od té doby vždy noviny procházím a závadné stránky vyřazuji...” Proto je zřejmé, že tituly vyřazené z důvodů politických a mravnostních jsou pro žáky nevhodné k dalšímu zpracování. Podobně nevhodné jsou i knihy náboženské, podíváme-li se do Polska, těžko asi žáci budou vytvářet vánoční stromy z knih o Janu Pavlovi II., nebo z knih z kostelních sbírek či z knih státěm placených. Faktem ale je, že na stránce Pinterest lze najít mnohé inspirace ze světa na výrobky z knih, je ale třeba říci, že když jsem hledala inspiraci, většinou se jednalo o tvůrčí nápady jednotlivců, nikoli prezentovaných z výuky. Můžeme tedy říci, že i z hlediska tvoření z knih ve školách mají v tomto ohledu české školy velmi svobodné klima. Ale vraťme se k výzkumným předpokladům. Porovnáme-li závěry učitelů a závěry žáků, můžeme konstatovat toto:

Klíčovým kritériem pro vyřazení je popularita knihy, tu představuje jak jazyková přiměřenost, tak výtvarný vzhled i tematika. Ačkoliv je dětem vštěpována úcta ke knihám a učitelé jsou chápáni jako Ti, kteří by měli knihy opatrovat, opak je pravdou. Děti nepociťují větší zábrany při tvoření z knih jako z materiálu a učitelé chápou vyřazení knih jako nezbytnost, ba co víc, možnost z knih tvořit je pro ně přijatelnější varianta, než je dávat do sběru. Také samotné tvoření s knihami bylo pro žáky velkým zpestřením, stejně jako pro učitele. První dva výzkumné předpoklady tedy lze jednoznačně potvrdit. Třetí předpoklad lze potvrdit spíše v případě žáků 2. stupně. Ti, jak mi prozradil jeden z kolegů, i při tvoření z četby v knihách povinné (a vyřazené) četby hledali a skládali rozličná sdělení a bavili se nad tím, jaké věci mohou být v literatuře pro děti, která je ve škole. Dodejme, že tato sdělení měla hraniční a dvojsmyslný charakter, což se u žáků 1. stupně nevyskytuje. O jak široký fenomén u starších žáků a středoškoláků jde, ukazuje v tomto případě “skandál”, který způsobilo vydání *Babičky* v roce 2013 a ve kterém práci editorů velmi odsoudil i renomovaný literární vědec Petr A. Bílek (2013). Dvojsmyslnost však žáci 1. stupně ještě nedokáží rozpoznat, proto text pro ně primárně plnil funkci vizuálně zajímavého materiálu, ne však odlišného od jiných zajímavých materiálů, proto třetí výzkumný předpoklad nelze jednoznačně u prvostupňových žáků potvrdit.

ZÁVĚR

V současnosti lze sledovat výrazné protichůdné trendy směřující od minimalismu ke konzumnímu způsobu života, od návratu ke kořenům a lidovým tradicím po mohutnou globalizaci. Při dnešním způsobu života není možno se od jednoho či druhého zcela odklonit. Jisté řešení může představovat určitá symbióza obou protipólů.

Cílem mé práce bylo otevření tématu upcyclace starých vyřazených knih v prostředí základních škol a nástin jejich možného druhotného využití v pracovních činnostech na 1. stupni ZŠ. Je pravděpodobné, že každá škola disponující školní žákovskou knihovnou, má ve své bibliotéce tituly, které nejsou již aktuální, nemají po mnoho let zaznamenanou žádnou výpůjčku nebo jsou naopak natolik opotřebované či poškozené, že již není možné je dále využívat k jejich původnímu účelu – půjčování žákům. Mnou uvedený a zpracovaný způsob využití takových knih nepředstavuje jediný, ale jeden z mnoha možných způsobů jejich využití, konkrétně využití v praktických činnostech na 1. stupni.

Snažila jsem se najít publikace zabývající se podobným tématem, ale takových jsem v ČR nenalezla mnoho. Existují práce zabývající upcyclací jiných materiálů, v nejvyšší míře jsou zastoupeny publikace zabývající se druhotným zpracováním oděvů. Lze usuzovat, že se jedná o téma citlivé, jelikož kniha je většinou ve společnosti vnímána jako artefakt, jako dar, jako svědek, jako médium, jako investice, jako historický pramen, jako vzpomínka, jako odměna, jako dekorace, jako poselství dalším generacím. Přes vědomí této skutečnosti jsem se přesto rozhodla vstoupit na “tenký led” a přistoupila ke knize také jako k výrobnímu materiálu.

Ve své práci jsem se snažila najít vztah mezi jednotlivými vyřazenými tituly a výsledky svého zkoumání roztřídila do grafů. Svůj výzkum jsem realizovala na vzorku jedné žákovské knihovny běžné základní školy. Výsledky tohoto výzkumu mají tedy pravděpodobnostní charakter.

Vzhledem k realizaci konkrétních metodických listů existuje předpoklad, že tyto naleznou uplatnění také ve školní praxi dalších pedagogů a usnadní jim tak práci se žáky směřující k nalezení vhodného způsobu, jak je přivést k myšlence vyhledávání materiálů, vymýšlení nápadů, jak je využít a co z nich vyrobit, až k myšlence upcyclace obecně.

Sama se nejvíce přikláním k tvrzení, že tvoření z neobvyklých materiálů a vymýšlení nových nápadů je pro žáky na 1. stupni ZŠ přínosné a zábavné.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Aktualizace rozsahu statistického zjišťování pro zpracování materiálových účtů, které umožní kvantifikovat hmotnostní bilance druhotných surovin v hospodářství ČR. Projekt TAČR č. ECZ16013. Praha : Enviros, s. r. o., 2016. 172 s.

BASLER, Jaromír a Michal MRÁZEK. *Počítačové hry a jejich místo v životě člověka*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5404-7.

BUZAN, Tony, Jennifer GODDARD a Jorge CASTAÑEDA. *Myšlenkový graf*. Přeložil Johana TKÁČOVÁ. Praha: BizBooks, 2017. ISBN 978-80-265-0620-1.

CLEMENTS-CROOME, Derek, ed. *Creating the productive workplace: places to work creatively*. Third edition. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2021. ISBN 978-0-367-89763-5.

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3450-7.

ČÁSTKOVÁ, Pavlína. *Rozvoj sebehodnocení žáka v technické výchově na primární škole*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5395-8.

DOSTÁL, Jiří, Alena HAŠKOVÁ, Mária KOŽUCHOVÁ, Jiří KROPÁČ, Milan ĎURIŠ a Jarmila HONZÍKOVÁ. *Technické vzdělávání na základních školách v kontextu společenských a technologických změn*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 978-80-244-5238-8.

DVOŘÁKOVÁ, Lucie. *Tvoření z přírodnin, odpadu a obyčejných materiálů*. Brno: CPress, 2016. ISBN 978-80-264-1300-4.

ĎUROVIČ, Michal. *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. V Praze: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-383-6.

EREAUT, Gill, WHITING, Robert. *What do we mean by 'wellbeing'? And why might it matter?* In S.a.F. Department for Children (Ed.) *Linguistic landscapes*. London: DCSF (2008).

HONZÍKOVÁ, Jarmila. Materiály pro pracovní činnosti na 1. stupni ZŠ. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7043-453-8.

HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní výchova s didaktikou*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2015. ISBN 978-80-7452-111-9.

HRABAL, Bohumil. *Příliš hlučná samota*. 8. vydání. V Praze: Mladá fronta, 2022. ISBN 978-80-204-5984-8.

HRUŠKA, Petr, ed. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1630-0.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

KAPLANOVÁ, Marie a kol. *Moderní polygrafie*. Praha: Svaz polygrafických podnikatelů, 2010, 391 s. ISBN 978-80-254-4230-2

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 8. vyd., V SPN vyd. 3. - rozš. a dopl. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010. xxix, 829 s. ISBN 978-80-7235-446-7.

KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

KOMENSKÝ, Jan Amos, NOVÁK, Jan Václav, ed. *Věškerých spisů Jana Amosa Komenského svazek IV*. V Brně: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1913.

KOŠŤÁLOVÁ, Hana, Šárka MIKOVÁ a Jiřina STANG. *Školní hodnocení žáků a studentů: se zaměřením na slovní hodnocení*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0220-2.

LEBEDA, Tomáš, Jakub LYSEK, Daniel MAREK, et al. *Vybrané faktory ovlivňující vzdělávací výsledky žáků: sekundární analýza TIMSS 2019*. Praha: Česká školní inspekce, [2022]. ISBN 978-80-88087-89-2.

MACURA, Vladimír, KOUBA, Karel, Vít SCHMARC a Petr ŠÁMAL, ed. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008. Šťastné zítřky. ISBN 978-80-200-1669-0.

MANDYS, Pavel. *2 x 101 knih pro děti a mládež: nejlepší a nejvlivnější knihy*. V Praze: Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03336-5.

MCMURDO, Max. *Upcycling: ze starého nové : 20 kreativních projektů z použitých materiálů*. Přeložil Jaroslav KUČERA. Praha: Svojtka & Co., 2017. ISBN 978-80-256-2097-7.

MAŇÁK, Josef. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 1998. ISBN 8021018801.

NELEŠOVSKÁ, Alena a Hana SPÁČILOVÁ. *Didaktika primární školy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1236-5.

NESTROY, Johann. *Svoboda v Kocourkově: Dřívější poměry*. Přeložil Milada KALINOVÁ. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. Světová četba (SNKLHU).

NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: [obrazy venkovského života]*. Praha: Dobrovský, 2013. 224 s. Omega. ISBN 978-80-7390-049-6.

PECINA, Pavel. *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4551-4.

PECHOVÁ, Zuzana a Hana VALEŠOVÁ. *Pracovní činnosti*. Liberec: TUL, 2021. Lanovka : učební texty pro preprimární a primární vzdělávání. ISBN 978-80-7494-571-7.

PETROVÁ, Alexandra. *Tvořivost v teorii a praxi: (učební texty)*. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-86226-05-0.

POŘÍZKOVÁ, Lenka a Martina NAVRÁTILOVÁ, ed. *Literární a knižní kultura v digitálním věku 2015*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2015. ISBN 978-80-87895-49-8.

Profesní rozvoj učitelů a cíle školního vzdělávání. Praha: Univerzita Karlova, 2012. ISBN 978-80-7290-625-3.

PUGNEROVÁ, Michaela. *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*. Praha: Grada, 2019. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0532-8.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: Úprava RVP ZV na základě novely školského zákona (zákon č. 82/2015 Sb.), požadavků Evropské komise a Akčního plánu inkluzivního vzdělávání MŠMT na období 2016–2018. 3. Praha: MŠMT, 2021.

ROWLING, J. K. *Harry Potter a kámen mudrců*. Ilustroval Jim KAY, přeložil Vladimír MEDEK. V Praze: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-04039-4.

SILBERMAN, Melvin L. a Karen LAWSON. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování: osvědčené způsoby efektivního vyučování*. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-124-X.

SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky*. 5. uprav. vyd. Praha: SPN, 1983. Knížnice speciální pedagogiky.

SPOUSTA, Vladimír. *Vizualizace edukologických jevů*. Brno: Tribun EU, 2014. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-0755-6.

STARÝ, Karel a Veronika LAUFKOVÁ. *Formativní hodnocení ve výuce*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1001-6.

ŠIKULOVÁ, Renata. *Didaktika primární školy: vybraná témata oboru pro studenty učitelství I. st. ZŠ*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2013. ISBN 978-80-7414-594-0.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Česká čtenářská republika: generace, fenomény, životopisy*. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-88069-50-8.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje (2018)*. Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Betty a my: o jednom českém kulturním fenoménu*. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1075-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VANĚČEK, David. *Didaktika technických odborných předmětů*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2016. ISBN 978-80-01-05991-3.

VRÁNKOVÁ, Jana a Radko KYNČL, ed. *400 let knihařských spolků - historické a moderní knihařství*. Praha: Národní technické muzeum, 2001. Rozpravy Národního technického muzea v Praze. ISBN 80-7037-097-1.

VOKÁČ, Petr. *Školský zákon: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. 6., přepracované vydání. Třinec: Resk, spol. s r.o., 2016. ISBN 978-80-87675-13-7.

ZUKERSTEIN, Jaroslav. *Aktivizující metody v technickém vzdělávání*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2012. ISBN 978-80-7414-430-1.

ŽÁK, Petr. *Kreativita a její rozvoj*. Brno: Computer Press, 2004. Business books (Computer Press). ISBN 80-251-0457-5.

Internetové zdroje

Cenzura. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-12-04]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Cenzura>

HRONOVÁ, Zuzana. Výzkum škol v Česku: Žáci se tu musí cítit dobře, jinak se výsledky nedostaví. *Aktualne.cz* [online]. Praha: Economia, 2021, 19.5.2021 [cit. 2022-04-22].

Dostupné z:

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/skolni-alchymie-tyto-okolnosti-vyznamne-ovlivnuji-vyuku-vasi/r~87f917c8b6f011ebb0fa0cc47ab5f122/v~sl:7405fa8b69cfac523a4067f636177cdd/>

LAROCHE, Sylvie, Marc JONCAS a Pierre FOY. Sample Design in TIMSS 2019. In: MULLIS, Michael (ed.). *Timss 2019: International results in mathematics and science* [online]. Chestnut Hill: Lynch School of Education and Human Development Boston College, 2020, s. 51-64 [cit. 2022-04-22]. ISBN 978-1-889938-53-0. Dostupné z:

<https://www.iea.nl/sites/default/files/2020-12/TIMSS%202019-International-Results-in-Mathematics-and-Science.pdf>

MATTHEWS, Joseph R. *Today's future is not the same as tomorrow's future*, Public Library Quarterly, London, 2018.

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení nebo chování. MŠMT ČR ČR [online]. 2004 [cit. 19. listopadu 2005]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-ministryne-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-k-vzdelavani-zaku-se-specifickymi-poruchami-uceni-nebo-chovani>>.

S Milošem Lešikarem o tom, že sběr papíru vše nezachrání [online]. Praha: Czech design, 2015 [cit. 2022-12-04]. Dostupné z:

<https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/s-milosem-lesikarem-o-tom-ze-sber-papiru-vse-nezachrani>

Použité normy a legislativní dokumenty

1997 nr 85 poz. 539. Dziennik Ustaw · 1997 · 85; poz. 539. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: Úprava RVP ZV na základě novely školského zákona (zákon č. 82/2015 Sb.), požadavků Evropské komise a Akčního plánu inkluzivního vzdělávání MŠMT na období 2016–2018. 3. Praha: MŠMT, 2021.

Rozporządzenie [Regulation] (2017a). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej, w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r. Poz. 356. Warszawa, 2017

Školní vzdělávací program, Kuldovka - svět poznání [online]. Brno: Tyršova ZŠ, 2014 [cit. 2021-10-19]. Dostupné z: https://www.zskuldova.cz/download/svp_2013_88.docx

Štátny Vzdelávací Program ISCED 0 - Primárne Vzdelávanie. [1. vyd.]. Bratislava: Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2015.

SMĚRNICE EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 98/2008. Brusel: EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE, 2008.

SEZNAM ZKRATEK

RVP ZV   Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ŠVP   Školní vzdělávací program

Pozn. V seznamu nejsou uvedeny symboly a zkratky všeobecně známé.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1. Průměrný výsledek čtenářské dovednosti v krajském členění

Obrázek 2. Výsledky testu z matematiky v krajském členění

Obrázek 3. Desková hra “Cesta kolem světa”

Obrázek 4. Svícen

Obrázek 5. Anděl

Obrázek 6. Vánoční přání

Obrázek 7. Vánoční strom

Obrázek 8. Girlanda

Obrázek 9. Stavba z knih

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Rok vydání vyřazených knih

Graf 2. Žánrové zastoupení vyřazených knih

Graf 3. Rozložení vyřazených knih dle sazby písma

Graf 4. Procentuální podíl ilustrací ve vyřazených knihách

Graf 5. Zpracování dat zaznamenaných v průběhu pedagogického pozorování - míra zaujetí přebalem knihy a jejím obsahem

Graf 6. Zpracování dat zaznamenaných v průběhu pedagogického pozorování - diskuze se spolužáky o knize

Graf 7. Zpracování dat zaznamenaných v průběhu pedagogického pozorování - zábrany zničit knihu a použít ji k dalšímu zpracování

Graf 8. Zpracování dat zaznamenaných v průběhu pedagogického pozorování - míra zaujetí žáků při tvořivých činnostech s knihami

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1. Interview s pedagogy

Příloha 2. Proces třídění knih k vyřazení - fotografie

Příloha 3. Výroba deskové hry - fotografie

Příloha 4. Stavba z knih - fotografie

Příloha 5. Výroba vánočního stromku - fotografie

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lenka Řezáčová
Katedra:	Katedra technické a informační výchovy
Vedoucí práce:	Mgr. et Mgr. Michal Mrázek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Možnosti využití starých vyřazených knih ve výuce praktických činností na 1. stupni základních škol
Název v angličtině:	The possibilities of using old discarded textbooks in art and DIY lessons at primary schools
Anotace práce:	Předkládaná diplomová práce přispívá do doposud skromně otevřené problematiky upcyklace vyřazených knih. Cílem práce bylo definovat a popsat několik konkrétních možností, jak s nepotřebnými knihami naložit v pracovních činnostech na 1. stupni základních škol. Práce je rozdělena na část teoretickou, praktickou a empirickou. Teoretická část se zabývá edukačními podmínkami základního vzdělávání, vybranými aspekty výuky pracovních činností a odlišením pojmů recyklace a upcyklace. Praktickou část tvoří metodické listy popisující postup výroby konkrétních produktů, jejichž náměty vycházejí z myšlenky upcyklace vyřazených knih. V empirické části byly zkoumány mechanismy vedoucí k vyřazování knih z knihovny a postoje žáků k tvořivým aktivitám s knihami.
Klíčová slova:	pracovní činnosti, žák, učitel, tvořivost, kniha, papír, výběr, recyklace, upcyklace
Anotace v angličtině:	This diploma thesis deals with the under-researched issue of upcycling discarded books. The goal of the work was to define and describe several specific options for dealing with old books in practical activities at the 1st level of elementary schools. The work is divided into theoretical, practical and empirical parts. The theoretical part focuses on the educational conditions of basic education, selected aspects of the teaching of practical activities and the distinction between the concepts of recycling and upcycling. The practical part consists of methodological worksheets describing the production process of specific products. Topics discussed in the worksheets are based on the idea of upcycling discarded books. In the

	empirical part, mechanisms leading to the removal of books from the library and pupils' attitudes towards creative activities with books were investigated.
Klíčová slova v angličtině:	practical activities, pupil, teacher, creativity, selection, recycling, upcycling, book, paper
Přílohy vázané v práci:	přílohy vázané v práci
Rozsah práce:	87
Jazyk práce:	čeština

PŘÍLOHY

Příloha 1. Interview s pedagogy

Rozhovor s B. H., bývalou učitelkou prvního stupně, nyní v důchodu:

O jaké knihy je nejčastěji zájem mezi žáky-čtenáři?

Na prvním stupni je to nejčastěji kniha, která nás provází celým školním rokem, například Harry Potter, Děti z Bullerbynu, Mach a Šebestová. Tuto knihu má zpravidla celá třída. Pro kluky jsou to pak rozhodně Foglarovky, pro nejmladší děvčata pohádky s ilustracemi od Disneyho a dívčí romány o koních.

Podle jakého klíče byly knihy ve školní knihovně vyřazovány?

Vybírali jsme knihy podle výpůjčních kartiček, knihy, které nebyly více než deset let půjčeny, jsme vyřazovali. Také jsme vyřazovali knihy hodně poškozené a knihy, kterých bylo více vydání, jsou součástí kánonu, např. Babička, ale tolik se nečtou. Kolegu jsem ale musela mírnit u některých dívčích románů s tematikou koní, tyto knihy chtěl vyhodit, ale právě tyto knihy si hodně půjčují děvčata.

Jak vy osobně vnímáte vyřazování knih z knihovny?

Vyřazování z knihovny mi nevádí, je to přirozený proces. Když je v knihovně knih hodně, paradoxně dětem zhoršuje možnost výběru. Samozřejmě u některých knih mi to bylo líto, ale když je současné děti nečtou, nemá cenu je k těmto knihám na sílu nutit. Uvítala jsem i to, že knihy budou nabídnuty kolegům i to, že poslouží v pracovních činnostech, je to lepší, než kdyby skončily ve sběru.

Jaké knihy jsou ve školní knihovně podle vás nadbytečné a jaké naopak chybí?

Nadbytečné byly některé „klasiky“, třeba už zmiňovaná Babička. Podle mě není nikdy dost encyklopedií, to ale není literatura v pravém slova smyslu.

Jaké knihy při nákupu preferujete a kdo knihy platí?

Já preferuji klasičtější knihy, jako jsou knihy Bohumila Říhy, Astrid Lindgrenové a této generace autorů. Tito autoři jsou v knihovně hojně zastoupeni. Na druhé straně mladší kolegyně preferují více Harryho Pottera, nebo Prašinu a další současné knihy, takže knihovničku na prvním stupni máme pestrou. Knihy pro první stupeň jsou trochu „popelkou“. Většinou se kupují ze zbytkových peněz, v jednom roce se jedná řádově o peníze do 10 000 korun, v minulosti ale došlo k větším nákupům v rámci dotace, nebo projektů.

Jak utváříte vy svůj literární kánon?

Jak už jsem řekla, mám svoje oblíbené autory a autorky, na které mám navázanou řadu aktivit. Obecně svoje třídy provádím skrze jednu knihu celý školní rok. Snažím se

o to, aby se žáci identifikovali s literárními hrdiny. A samozřejmě je tu jedna jistota, vždy se 3. B se musí dělat Mach a Šebestová.

Využíváte vyřazené knihy dále ve vzdělávacím procesu?

Já ne, maximálně nějaké drobnosti, je to ale tím, že tento rok neučím výtvarnou výchovu. S kolegyněmi ale spolupracuji a sleduji, co s vyřazenými knihami dělají.

Rozhovor s J. K., učitelem 2. stupně:

O jaké knihy je nejčastěji zájem mezi žáky-čtenáři?

O krátké. Vždycky chtějí nějakou krátkou knihu, taky u devátáček slaví úspěch knihy s tematikou holocaustu, u kluků pak komixy.

Podle jakého klíče byly knihy ve školní knihovně vyřazovány?

Já osobně podle toho, co vím, že už je spíše relikv a samozřejmě podle výpůjční četnosti. Moc nefandím dívčím románům, takže když jsem některé, které mi přišly opravdu jako brak, chtěl vyhodit, narazil jsem u kolegyně... Vyřazoval jsem hodně obrozence, poté i knihy poškozené. A pak hodně ty dívčí romány, podle mě takový Stanislav Rudolf už je absolutně mimo... U některých, už ne příliš čtených jsme nechali jedno vydání, to nejhodnotnější, například Gulliverovy cesty s ilustracemi Vladimíra Fuky z roku 1968.

Jak vy osobně vnímáte vyřazování knih z knihovny?

Jakékoliv vyhození i sebesthorší knihy vnímám bolestivě. Knihy jsme vyřadili, ale nevěděli jsme, kam s nimi dál, chtěli jsme udělat burzu knih, ale to zhatil COVID. Nakonec jsem uvítal, že se knihy stanou materiálem do výuky, protože knihu bych nikdy nevyhodil.

Jaké knihy jsou ve školní knihovně podle vás nadbytečné a jaké naopak chybí?

Právě ty Babičky, Metráčci a pak hlavně dary od rodičů. Tam jsou věci, které zbytečně zabírají místo. Naopak co vyloženě chybí, jsou současné velmi kvalitní knihy z produkce Baobabu, Meandru, historické komixy a další výtvarně hodnotné knihy, tady to ale padá na penězích...

Jaké knihy při nákupu preferujete a kdo knihy platí?

Nejčastěji knihy získáváme v rámci projektu Soubor čtenářů, zde získáme pět titulů po pěti kusech. Na to je potřeba cca 7000 korun, tím naše letošní nákupy končí. Někdy, když je potřeba utratit ke konci roku peníze na pomůcky, tak jsme dostali cca 5-6 tisíc. To není samo o sobě špatné, ale když to sečteme, jeden kvalitní komix stojí cca 600-700 Kč, když vezmeme v potaz, že každý rok se nějaké knihy z oběhu nevrátí, tak někdy musí převážít kvantita nad kvalitou.

Jak utváříte vy svůj literární kánon?

V 8. a 9. ročníku jsme limitováni ŠVP, tudíž učíme autory dle období podle literárního kánonu maturitní četby, na druhé straně v 6. a 7. třídě nás limitují pouze některé žánry, které máme probrat, takže tady můžeme úplně všechno. Já rád používám i brakové texty jako např. knihy Andrzeje Pilipiuka, nebo Černou sanitku a takové škváry. Ty si ale nosím a kopírují ze své knihovny.

Využíváte vyřazené knihy dále ve vzdělávacím procesu?

Tím, že jsem učil pracovní činnosti, zkoušeli jsme knihy různě ničit, vylepšovat, stavět z nich, oblepovat další předměty. Také je rád používám jako materiál pro práci s jazykem, jako montáž a hlavně pro milovanou Recykliteraturu. Toto druhotné použití mně vlastně nevadí, u některých podle mě špatných autorů pocítuji i jistou rozkoš a černý humor, když jejich knihy vylepšuji. Zaujalo mě, že některé knihy jako např. Jak Vítek cestoval měly i pro druhostupňové žáky nostalgický příděch.

Rozhovor s T. H., učitelem 2. stupně:

O jaké knihy je nejčastěji zájem mezi žáky-čtenáři?

Většinou chtějí něco krátkého, celkem populární byla v poslední době Prašina, pro deváťáčky My děti ze stanice Zoo, Deník Anny Frankové.

Podle jakého klíče byly knihy ve školní knihovně vyřazovány?

Na vyřazování knih jsem se před pár lety nepodílel. V kabinetě se nám válí ale knihy-dary od rodičů. Z kabinetu jsme také vyřazovali knihy, které ležely na svém místě možná i desítky let. Také dary od rodičů. Knihy a bohužel ty nejčtenější se často také vyřazují samy, žáci je někdy nevrátí a odejdou v 9. třídě, pak už většinou knihy neseženeme zpět.

Jak vy osobně vnímáte vyřazování knih z knihovny?

Než aby zabíraly místo, tak na rozdíl od kolegů jsem vcelku zastáncem vyřazování toho, co není čtené.

Jaké knihy jsou ve školní knihovně podle vás nadbytečné a jaké naopak chybí?

Rozhodně chybí komixy a maturitní četba, tu na ZŠ mít nemusíme, ale tyto knihy z kánonu jsou většinou u zahraničních autorů jen v jednom kuse, nebo málo zdařilém překladu.

Jaké knihy při nákupu preferujete a kdo knihy platí?

Dary od rodičů, nákup v rámci Souboje čtenářů a drobné nákupy.

Jak utváříte vy svůj literární kánon?

V rámci hodin literatury zařazuji ty autory, které se odráží v podstatě v maturitní četbě. Čítanky sice máme, ale většinou jsou ukázky málo použitelné, proto si spíš vyhledávám a vybírám ukázky, které poslouží nejlépe dané hodině.

Využíváte vyřazené knihy dále ve vzdělávacím procesu?

Moc ne, protože v 8. a 9. třídě je toho k probrání hodně a tlačí i přijímačky.

Rozhovor s R. S., učitelkou 1. stupně:

O jaké knihy je nejčastěji zájem mezi žáky-čtenáři?

Nejpopulárnější jsou ty příběhy, které děti znají buď z filmového zpracování, nebo které prožívají přímo ve škole v rámci školního roku. Teď mám na mysli Harryho Pottera, kluci, kteří chodí do skautu podobně prožívají Foglarovky, ale i Děti z Bullerbynu, nebo Mach a Šebestová.

Podle jakého klíče byly knihy ve školní knihovně vyřazovány?

Na vyřazování knih jsem se příliš nepodílela, mám vždy problém s tím, co s vyřazenou knihou udělat. Když jsme ale měli Noc s Andersenem, vyřazené knihy se nám hodily na různé aktivity, takže to přišlo vhod. Kniha by měla být dítěti srozumitelná, hlavní postava by měla řešit podobné problémy jako čtenář, takže u knih, které už to nesplňují, vidím problém, že po nich děti nesáhnou.

Jak vy osobně vnímáte vyřazování knih z knihovny?

Vyřazování chápu jako nutnost z hlediska kapacity, ale u hodně knih, i těch starších se mi vybaví nějaká vzpomínka, třeba u knih edice Knihy odvahy a dobrodružství, ty si pamatuji z dětství, ale dnešním dětem už moc neřeknou.

Jaké knihy jsou ve školní knihovně podle vás nadbytečné a jaké naopak chybí?

Chybí tam současná knižní produkce, něco musím i dokupovat, chci tam současné knihy. Pro děti je tam nadbytečná poezie, k té děti nemá vztah. Potom velké knihy z Hostu s obrázky, knihy Pavla Čecha, jeho komixy a více knih o zvířatech. Inteligentní knihy o zvířatech.

Jaké knihy při nákupu preferujete a kdo knihy platí?

Nakupují si knihy, které v létě přečtu, a zaujaly mě, ostatní naopak nakupují podle autorů, např. Poseroutky. Záleží na tom, co je právě „in“, rychle se to mění, takže nakupovat jména, která se osvědčila, moc nefunguje. Hodně to ovlivňuje i to, co běží na youtube atp. Zkrátka platí, že to co kupujeme, to děti čtou, tím je ovlivňujeme.

Jak utváříte vy svůj literární kánon?

Každou knihu, kterou s dětmi dělám, se snažím číst, o prázdninách vždy čtu hodně a tím utvářím i „kánon“ na celý rok.

Využíváte vyřazené knihy dále ve vzdělávacím procesu?

Vyřazené knihy jsem hlavně použila ve výtvarné výchově na výrobu ozdob, nebo i na práci s textem, třeba aktivita s vyřezáváním slov, nebo s hledáním vyjmenovaných slov.

Rozhovor s P. Ch., učitelkou 2. stupně:

O jaké knihy je nejčastěji zájem mezi žáky-čtenáři?

Co se týká žánrů, je to sci-fi a fanstasy, potom knihy ze Souboje čtenářů. Dost se to liší ohledně pohlaví, holky čtou hodně deníky.

Podle jakého klíče byly knihy ve školní knihovně vyřazovány?

Knihy jsme vyřazovali podle zastaralosti a podle témat.

Jak vy osobně vnímáte vyřazování knih z knihovny?

Je to dobré, protože pokud chceme, abychom četli, tak by knihy měly být současné. Knihy, které se čtou jen z podstaty, by se měly vyřadit. Což jsme udělali i s doporučenou četbou.

Jaké knihy jsou ve školní knihovně podle vás nadbytečné a jaké naopak chybí?

Potřebovali bychom více obrázkových knížek, hodně je zaujal třeba Nick a Věra od Petra Sise, neřešili délku, ale příběh. Těchto knih teď vychází hodně, ale tyto chybí.

Jaké knihy při nákupu preferujete a kdo knihy platí?

Preferuji současnou literaturu, v současné době tyto knihy nakupujeme hlavně v rámci Souboje čtenářů.

Jak utváříte vy svůj literární kánon?

Většinou si procházím knihy podle tématu a přečtu si je a podle toho to pak používám v hodině, snažím se, aby ty knihy byly přínosné pro danou věkovou kategorii.

Využíváte vyřazené knihy dále ve vzdělávacím procesu?

Chtěla bych je využít v pracovních činnostech a jako materiál na práci s textem, dělali jsme práci s písmem a textem a chci to použít také na začeňovací poezii.

Rozhovor s V. K., asistentem 2. stupně:

O jaké knihy je nejčastěji zájem mezi žáky-čtenáři?

Já sice češtinu neučím, ale vedu historický kroužek pro mladší děti. Ti si chtějí někdy půjčit i nějakou encyklopedii domů. Je to vždy podle toho, co za téma děláme. Musí tam být hodně obrázků.

Podle jakého klíče byly knihy ve školní knihovně vyřazovány?

Vyřazování jsem se ve větším neúčastnil, co ale vím, když jsem knihy dále přerovnával a hledal je jako materiál, bylo tam dost těch dívčích románů a pak klasiky. A pak i nějaké Leninovy spisy, ty jsem si vzal.

Jak vy osobně vnímáte vyřazování knih z knihovny?

Já jsem si docela vybral knihy i domů, takže to vnímám vlastně pozitivně. Kolegyni, které se narodilo v nouče, jsme jako sranda-dárek dali Babičku.

Jaké knihy jsou ve školní knihovně podle vás nadbytečné a jaké naopak chybí?

Za mě knihy historické. Takové ty, kde je něco o historii a o tvoření, encyklopedie, ty jsou většinou jen v jednom kuse.

Jaké knihy při nákupu preferujete a kdo knihy platí?

Do výuky a do školy nosím knihy jednak svoje, jednak ty, které vyřazují i v jiných knihovnách, jedná se, jak už jsem říkal, o knihy historické.

Jak utváříte vy svůj literární kánon?

Podle tématu hodiny.

Využíváte vyřazené knihy dále ve vzdělávacím procesu?

Část vyřazených knih jsem použil na vytváření historických obléhacích strojů jako materiál.

Příloha 2. Proces třídění knih k vyřazení

Pozn. Fotografie byly pořízeny na základě informovaného souhlasu zákonných zástupců žáků, které má autor v případě potřeby k dispozici.

Příloha 3. Výroba deskové hry

Příloha 4. Stavba z knih

Příloha 5. Výroba vánočního stromku

